

Macůrek, Josef

Fluktuace obyvatelstva mezi českými zeměmi a Slovenskem (1620-1750)

In: Macůrek, Josef. *České země a Slovensko (1620-1750) : studie z dějin politických, hospodářských a interetnických vztahů*. Vyd. 1. Brno: Universita J.E. Purkyně, 1969, pp. 39-68

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/120293>

Access Date: 06. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

III.

FLUKTUACE OBYVATELSTVA MEZI ČESKÝMI ZEMĚMI A SLOVENSKEM (1620—1750)

Obsah: Dosavadní literatura o fluktuaci 17.—18. století. — Důraz na pobělohorskou emigraci. — Složitější situace už v 1. polovině 17. století. — Fluktuace do českých zemí, expanse uherské habsburskofilské šlechty a jejich poddaných. — Fluktuace v rámci valašské kolonizace. — Fluktuace v souvislosti s rozvojem řemesla a obchodu.

Hlavní těžiště v pobělohorské emigraci (exulanti). — Dosavadní poznatky a jejich neúplnost. — Prameny k novému způsobu řešení. — Novokřtělci, jejich příchod, počet, pobyt, postavení ve výrobním procese a význam pro Slovensko. — Čeští bratři a jiné české náboženské skupiny. — Počátky a průběh jejich emigrace na Slovensko. Překážky přitom. — Příčiny příchodu do Uher či na Slovensko. — Místa pobytu na Pováží i jinde na Slovensku. — Počet bratrských i jiných exulantů. — Jejich osudy na Slovensku. — Přímluvy a podpory jim udělené. — Privilegia. — Překážky při jejich činnosti a životní obtíže na Slovensku. — Stížnosti Bratří na příkoří. — Jejich vnitřní spory. — Pronásledování v 70. letech 17. století; konce bratrské emigrace. — Význam česko-bratrské emigrace pro Slovensko a v rámci čs. vztahů i styků.

Fluktuace poddaných mezi zeměmi českými a Slovenskem v 2. pol. 17. a 1. pol. 18. stol. — Dosavadní literatura. — Prameny (písemnosti vrchnostenských a centrálních úřadů, urbáře, matriky aj.). — Příčiny a předpoklady vzájemné fluktuace poddaných. — Překážky činné vrchnostmi a zemskými úřady. — Rozsah a ráz fluktuace poddaných ze Slovenska do českých zemí. — Rozsah a ráz fluktuace poddaných z českých zemí na Slovensko. — Hodnocení vzájemné fluktuace poddaných. — Její vliv na nářeční poměry.

Dosavadní historická literatura týkající se fluktuace obyvatelstva mezi českými zeměmi a Slovenskem (1620—1750) soustřeďovala svou pozornost na dvě skutečnosti: a) na českou pobělohorskou emigraci (zejména bratrské emigranty), přišlou na Slovensko za rostoucích náboženských persekucí po Bílé hoře, b) na fluktuaci poddaných z českých zemí na Slovensko v 1. pol. 18. století. Přitom ani jedna ani druhá otázka nebyla dosud zpracována úplně, nýbrž jen v náznacích. Nebylo možno tak učinit proto, poněvadž chyběla pramenná základna, která je nutná k osvětlení rozličných otázek a situací. Nepřihlédlo se ani k tomu, že otázka vzájemných fluktuací je složitější nežli se na prvý pohled zdá a to už pokud jde o prvé desetiletí po Bílé hoře.

Tak zvaná exulantská doba byla ve vztazích česko-slovenských nepochybně velmi důležitou kapitolou. Ale nelze zapomínat, že nebyla kapitolou jedinou. Bylo by možno vzpomenout ještě jiných tehdejších fluktučních proudů, které byly vyvolány jinými nežli náboženskými či protireformačními momenty. Nelze totiž opomíjet souvislosti jmenovaných fluktuací se zápasem o zemědělskou půdu, s rozvojem řemesla i obchodu, o nichž byla už v rámci čs. vztahů učiněna zmínka.

Za 30leté války se fluktuace obyvatelstva neomezovala jen na odchod českých exulantů na Slovensko. Cesty byly také opačné, tj. ze Slovenska či z Uher do českých zemí. V tomto smyslu bohatě využila vítězství Habsburků na Bílé hoře uherská habsburkofilská šlechta, zčásti původu maďarského, zčásti slovenského, která se začala houfně zakupovat na východní i střední Moravě, ba i na Těšínsku, navazujíc na předbělohorskou fázi 16. a počátku 17. století. Je možno citovat řadu uherských rodů, které se v 2. čtvrti 17. století i později uchycovaly na Moravě, na Těšínsku i na české půdě vůbec¹, např.: Pazmány-e na Vsetínsku (od r. 1634), Illésházy-e tamtéž (od r. 1652), Serényi-e na Světlovsku, na panství luhačovickém a zlínském (asi od r. 1629), Forgáč-e, Erdödy-e a Appóny-e na Brumově, Dóczy-e na panství vizovickém, Palfy-e na Strážnicku, Suneky na bílském těšínském panství, pouherštélé Rotaly na Holešovsku, Kvasicku a Napaředelsku, slovenské Horecké z Horky na Koryčansku atd.

Uherské šlechtické vrchnosti jakoby neznały zemských či státních hranic. Zakupovaly se u nás v pobělohorské době a získávaly tu stále větší majetky. Mimo to se snažily dosáhnout také rozličných veřejných funkcí.

Při zakupování zemědělských majetků uherskou šlechtou nezůstalo. Spolu s ní přišlo (zejména na východní Moravu) množství uherských (a slovenských) úředníků, služebníků (i katolických kněží), kteří začali ve své nové vlasti žít a hospodařit podle uherských (slovenských) způsobů a vzorů. Spolu s nimi přicházely k nám zpravidla také tvrdší robotní formy práce, obvyklé v Uhrách (na Slovensku) už dříve. Uvážíme-li, že noví uhersko-slovenští majitelé východomoravských panství byly zpravidla také vlastníky velkých pozemkových objektů na Slovensku, byly dány předpoklady k fluktuaci obyvatelstva z jedné strany na druhou, tj. ze Slovenska na Moravu².

¹ Č. Kramoliš, *Rožnovský okres*, Vlastivěda moravská, Brno 1907. — M. Václavek, *Panství vsacké r. 1666*, ČMM 76–82. — Týž, *Hrabě Mik. Pasman z Panasu*, Sbor. Muzej. spolku ve Val. Meziříčí 1900. — Týž, *Dějiny města Vsetína a okresu vsackého*, 1921. — K. Kobliha, *Kard. Pazman a Vsatsko* [se zprávami o protireformaci na panství vsetínském], Naše Valašsko IV. 1938. — R. Hurt—J. Svoboda, *Hrad Cimburk u Koryčan*, 1940. — *Okres Vsetínský*. Vlastivěd. publikace, Vsetín 1941. — StA Brno, Bočkova sbírka č. 11085 ad. (Prameny k dějinám Pazmánů a Docziů na východní Moravě z let 1637, 1650). — Tamtéž, od. Listiny zemského soudu II/301 (K dějinám rodu Apponyi na statku brumovském do r. 1626). O pozůstalosti rodu Horeckých v StA Brno Sv. H 34, rektifikace koryčanského panství (tamtéž sig. 313), specifikace koryčanského panství z r. 1667 (tamtéž sig. 313). — O rodu Pazmánů na vsetínském panství k r. 1637 arcibiskupský archiv v Ostřihomí (Archivum archiepiscopale, Esztergom T. 325). — Viz příl. 67 k r. 1632, 115 k r. 1642, 185 k r. 1674, 218 k r. 1701.

² Např. k r. 1625: svatební smlouvy Jiříka Vlka s Annou, dcerou Jana Budrače, ouředníka vršateckého (Okresní archiv Bojkovice Bo-III-6. Kniha smluv svatebních). — Smlouvy svatební mezi Jifíkem Marykovským z města Trenčína a Alžbě-

Do nové fáze svého rozvoje vstupovaly (spolu s expanzí uherské šlechty, jejich úředníků a poddaných na východní Moravu) také tzv. valašská a kopaničářská kolonizace³, ovládané stále větším úsilím zmocnit se hospodářsky co největších horských prostorů, nutných k obživě lidí i dobytka. V té věci se navazovalo na starší vývoj, běžný už od konce 15. a v 16. století. Než fluktuace ze Slovenska na východní Moravu v 1. pol. 17. století byla, třeba říci (ostatně jako už ve stol. 16. a poč. 17.), daleko menší nežli příliv obyvatelstva z moravských a slezských oblastí. Proto sotva se dá usuzovat na nějaký jednostranný zásah slovenského živlu při osídlení východní Moravy za 30leté války, ať už jde o Vsetínsko, Hukvaldsko, Meziříčsko, Rožnovsko či o oblasti jiné. Třeba dodat, že tato valašská a kopaničářská kolonizace neměly ani dříve ani v 1. pol. 17. století vysloveně slovenský charakter. Jejich původ, počátky i vývoj byly daleko složitější. Recepce určitých hospodářských či etnografických zvláštností neznamená ještě vše; zvláště když i tyto měly širší středoevropské a zejména karpatské kořeny.

Uvážíme-li dále, že na Moravě v 2. čtvrti 17. století stále více sílily (a to také přispěním příšlých uhersko-slovenských rodů)⁴ robotní formy práce na velkém pozemkovém majetku a množily se naturální i jiné povinnosti poddaných, že robota často závisela od libovůle vrchností, že v poslední fázi 30leté války se hospodářské a sociální poměry na Moravě stále zhoršovaly a objevovalo se velké zbídačení poddaného obyvatelstva, pochopíme, proč už v údobí 30leté války i potom docházelo k častým útěkům moravských poddaných ze zemědělské půdy ven za hranice moravské země, a to také na Slovensko⁵.

Zbíhání poddaných nebylo vlastní jen vztahům česko-slovenským. Bylo důsledkem obecného a třídního útlaku v 1. pol. 17. stol. v celé střední Evropě. Ale jestliže v době předbělohorské utíkali v českých zemích vesměs neosedlí poddaní, selská čeleď, nádeníci a nikoliv tolik vlastní selští hospodáři, po Bílé hoře se rozmohlo v daleko větší míře nejen unikání

tou, dcerou po Mart. Bosakovým r. 1652 (tamtéž). — Poznámání osob o výsledku svědků ve sporu frýdecko-hukvaldském z r. 1653 (StA Krom. sig. H 46 E 4/3): „Staněk Pašků jest na chalupě v pasekách (rožnovských) a ze Slovák rodem, před 40 lety sloužil ve Franštátě“ atd.

³ J. Macůrek, *Valaši v západních Karpatech*, Ostrava 1959.

⁴ K tomu např. Estera Forgačova ... na hradě Broumově a Vlachovicích 1637 10. 6., na hradě Broumově (StA Krom., Volná kor. sv. 89). — Nález mezi Esterou Forgačovou, majitelkou panství brumovského a lidmi robotnými (StA Brno, Bočkova sb., č. 6869 k r. 1638) atd.

⁵ Viz příl. č. 46 k r. 1629. — Česká kancelář kanceláři uherské 1631 21. 7. (OL Budapešť, Insinuata canc. boh. I): Žádá o vrácení na Moravu svedených osob. — Lichtenstein Skalickým 1637 13. 1. Bučovice (StA Brno, Nová sb. 514/56): Žádá, aby před skalický soud byl pohnán jeho uprchlý poddaný. — Česká kancelář komoře uherské 1643 (OL Budapešť, Cancellaria, resolutiones): Má zprávy, že čeští obchodníci a pláteníci přenášejí do horních Uher své obchody a zboží; žádá jejich zadržení. — Hrabě Rothal císaři 1648 7. 5. Brno (OL Budapešť, insinuata, canc. bohem. I): Upozorňuje, že pro velká zatížení nebo pro špatné jednání se strany vrchností či bídu mnozí poddaní z kraje znojenského a jihlavského prchají do Rakouska a z kraje olomouckého a hradištského do Uher, zvláště na Slovensko (in die Schlawakhey), a to po desíti až 30 naráz. Žádá, aby se vydalo nařízení o zákazu je přijímat.

čeledi, ale také mnohých selských hospodářů, kteří opouštěli své majetky a s celými rodinami utíkali z dosahu pravomoci svých vrchností. Celá řada opatření se pokoušela čelit tomuto selskému útěku. Už v Obnoveném českém zřízení (1627) i v Moravském obnoveném zřízení (1628) bylo ustanoveno, které zakazovalo přijímat „poddaného cizopanského bez listu fedrovního“. Obě zemská zřízení (české i moravské) stanovila za nedbání tohoto zákazu pokutu 25 kop grošů českých pro osoby stavovské a 10 kop grošů českých pro poddané, při čemž polovina pokuty měla připadnout pánovi ušlého poddaného a druhá polovina tomu, kdo by podal o takovém poddaném informaci.

Přes vydání obou obnovených zemských zřízení byly útéky poddaných v českých zemích běžné a to uvnitř i navenek. Vedly k tomu obecné útrapy, sociální útisk i otázka náboženská. Jestliže nekatolickým stavovským osobám, které se nechtěly ve víře srovnat se zemským zákonem, bylo povoleno vystěhovat se ze země, toto povolení se netýkalo člověka poddaného, který se musil stát — v rámci protireformačních opatření — katolíkem. Jestliže nekatolíčtí poddaní zůstávali ve své víře pevní, cenice si ji nad statky pozemské, nezbylo jim než útek ze země. A tak docházelo za 30leté války i po ní k velkým přesunům obyvatelstva uvnitř českých zemí i ven z nich a to přes všechny zákazy publikované doma i ve styku s cizinou, že bez tzv. výhostných listů nelze přijímat poddané z cizích panství.

Při fluktuaci poddaných ze zemědělské půdy nezůstalo. V souvislosti s rozvojem řemesla, obchodu i čs. vztahů na tom poli v 2. čtvrti 17. století bylo jakoby v pohybu také obyvatelstvo polozemědělských měst, jejich řemeslnické a obchodnické prostředí především. V tom ohledu lze citovat řadu dokladů z let 1621–48 svědčících nejen o fluktuaci městského obyvatelstva z Moravy a Slezska na Slovensko⁷, ale také naopak⁸.

⁶ B. Šindlář, *K otázce zběhlých poddaných u nás*. Časop. Spol. př. star. č. LVII Praha 1949, str. 163 ad.

⁷ Viz příl. č. 6 (k r. 1621), příl. 10 (k r. 1622), příl. 13 (k r. 1622), příl. 29 (k r. 1625), příl. 42 (k r. 1628), příl. 50 (k r. 1629), příl. 46 (k r. 1629), příl. 59 (k r. 1631), příl. 70 (k r. 1635), příl. 78 (k r. 1635), příl. 84 (k příl. 1636), příl. 94 (k r. 1638), příl. 96 (k r. 1638), příl. 106 a 107 (k r. 1640), příl. 108 (k r. 1641), příl. 156 (k r. 1652), příl. 160 (k r. 1653), příl. 163 k r. 1654). — Jihlava Trnavě 1629 26. 9. (MA Trnava, Missiles): žádá, aby Trnavští dopomohli k pohledávce Matesu Pergarovi, občanu jihlavskému, u rodičů Pavla Arradyho, který byl dán před lety do Jihlavy na stravu ke jmenovanému Pergarovi; náklady činí za rok 63 fl. — Ferdinand II. městu Bratislavě 1629 6. 4. (OL Budapešť, Canc. Hung., Expeditions): Žádá, aby byl zvýšen plat českému kazateli Tomáši Bělaviovi. — 1621 Krevní kniha městečka Bojkovic f. 24 (Okres. arch. Bojkovice): Jan Lokaj z Lysé „se svobodníky hovězskými a jinšími okolo Napajedel chodil.“ — Soudní přisedící stolice trenčanské 1629 5. 1. (OL Budapešť, Neoregistra fasc. 122): Vydávají osvobozovací list Danielu Vallovi, dříve měšťanu novojičínskému, nyní obyvateli púchovskému, od jakýchkoli nároků se strany rektora olomouckého semináře. — Gruntovní registra osady Pazderna z frýdeckého panství (StA G 640, str. 220): „L. 1629 položil Janek Konečný 2 fl. při ouřadu na sirotka, co v Uhřích mešká.“ — Gruntovní registra Komorní Lhotky (tamtéž f. 167 r. 1629): kup Martina Herdiny; tu zmínka o Adamovi Murasovi do Uher. — Gruntovní registra Milíkova (tamtéž [f. 311] k r. 1633): „podle kupu totiž Kubovy, který do Slovák ušel.“ — Gruntovní kniha Bruzovic k r. 1630, str. 192 (tamtéž): „Na opuštěný grunt byl přijat příchozí z Uher.“ — Jan Jakartovský ze Sudic, písař menšího práva zemského a manství biskupa olomouckého Skalici 1633 5. 3., Strážnice (StA Brno, Nová sb. 514/51): Žádá, aby byl před právo města Skalice postaven Jan Procházka z Klimkovic, zběhlý měšťan

Tato městská migrace se ovšem nepodobala útěku obyvatelstva, jaký byl běžný v případě vesnických poddaných. Souvisela spíše s cestami za živností, za obchodem. Byla jakoby přirozeným přesunem řemeslníků a obchodníků, vyvěrajícím ze soudobého rozvoje řemesla a obchodu na straně jedné (v českých zemích) či z jeho zaostávání na straně druhé (slovenské). S lidmi se přenášely do jedné země (tj. z Čech na Slovensko) živnosti a nářadí. V druhé zemi (na Slovensku) se hledaly nové možnosti práce a výdělků. Jednotliví obchodníci si zakupovali v nové vlasti nemovitý majetek, především domy a půdu. To se týkalo především příchozích z Moravy a Slezska na Slovensko; nechyběli však přitom ani příslušníci z Čech.

Dobu, kdy tato městská, tj. řemeslnická a obchodní fluktuace nabyla v 1. pol. 17. stol. větší váhy, nelze vždy bezpečně zjistit. Neboť v meziměstské korespondenci, která je pro nás hlavním pramenem, se stýkáme s přesuny řemeslníků i obchodníků teprve jaksi dodatečně, tj. teprve v souvislosti s pohledávkami a pozůstalostmi, které ze starší fluktuace vyvěraly.

*

V této kapitole bude pozornost soustředěna na fluktuaci české pobělohorské nekatolické emigrace na Slovensko (přibližně v 1. pol. 1622–1671), v další části na fluktuaci poddaných (v 2. pol. 17. a v 1. pol. 18. století). V dosavadní historické literatuře jsou v jednom i druhém ohledu jen dílčí studie⁹. Vesměs nejde o práce, které by téma úplně vyčerpaly, nýbrž jen o pokusy o to. Tu a tam se v nich objevují stížnosti na nedostatek či nepřístupnost pramenů¹⁰, což prý znemožňuje nové poznání, i poznámky, že ve studiu obou otázek bude třeba pokračovat znovu.

Ani v této úvaze nejde o vyčerpávající studium jmenovaných témat, přesto, že byl podniknut za tím účelem rozsáhlý výzkum archivních pramenů. Jednotlivé problémy by zasluhovaly samostatné knižní úvahy. Jde spíše o to – v rámci práce týkající se celkových česko-slovenských vztahů v 1. 1620–1750 – načrtnout pokud možno nový obraz a pomocí nových pramenů dospět k dalším závěrům.

V rámci pobělohorské emigrace přicházejí v úvahu novokřtenci, radikální to větev německé reformace, proslulá svým zvláštním církevním zřízením i společenskou organizací, vypuzení z Moravy na Slovensko; v 2. fázi čeští nekatolíci, kteří je následovali v cestě na Slovensko něco později.

K první emigraci, tj. k emigraci novokřtěnců¹¹, zvaných na Slovensku též habány, došlo už r. 1622, kdy (v září t. r.) byly proti nim vydány na Mo-

strážnický, který se zdržuje v Přítrži. – Registra městečka Bojkovic r. 1636 ad. (Okres. archiv Bojkovice): „R. 1636 sirotek nebožtíka Mikuláše Skalky... v Sobotišti zemřel.“ – K r. 1636 sirotek Jana Sadílka, „jenž za horami jest“. – R. 1636 sirotek Jan Havránek z podsedku svého zběhl, dobrovolně s hejduky za hory šel a v sedmihradské zemi zůstává. – K r. 1652: „Rehoř... v království uherským zůstává.“

⁸ Viz příl. 2 (r. 1621), 44 (1628), 45 (1628), 149 (1650), 155 (1652).

⁹ Viz dále literaturu o novokřtěncích a bratrské emigraci.

¹⁰ Viz pozn. 7.

¹¹ P. S o c h á ň, *Habánská majolika a českobratrští exulanti v Uhrách*. Národopisný věstník česko-slovanský I, 1906. – O. F a u s t, *Kde jínám Habánov vo Veľkých*

ravě mandáty, obviňující je ze styků s nepřáteli Habsburků, a kdy se jim přikazovalo, aby neprodleně opustili moravskou půdu. Přesto, že doba určená k odchodu byla před blížící se zimou nevhodná, novokřtění byli, chtěje nechtěje, donuceni splnit zmíněné příkazy. Opouštějíce na podzim r. 1622 s doporučením Karla st. ze Žerotína¹² svou bohatou úrodu vína i své vzorné majetky na jižní Moravě, přešli rychle moravské hranice, aby se usadili se souhlasem západoslovenských vrchností na západním Slovensku. Zastavili se — pokud neodešli až do Sedmihradska (do městečka Alvince), kde získali už r. 1622 důležité privilegium se strany sedmihradského knížete vedle Bethlena Gábora, potvrzené později (r. 1631) jeho nástupcem Jiřím Rákóczym¹³ — v západoslovenských osadách: Sobotišti, Holiči, Kátově, Brodském, Čhtelnici, Čachticích, Košelné (dnes Vlčkovce), Dolních Orešanech a v Soblahově u Trenčína, položeném na panství trenčanských Illésházyů. V posledním místě, kde se usadilo asi 25 novokřtěneckých rodin (přibližně 100–200 lidí), si novokřtění zakoupili od trenčanského „waffenmeistersa“ Jeronyma Tause dům a to spolu s polnostmi; dům tento se měl stát jejich střediskem, které bylo pečlivě udržováno po 40 let až do r. 1663, kdy padlo za oběť tureckému vpádu. V Soblahově novokřtění získali (r. 1625) od místní vrchnosti také důležité privilegium¹⁴, které jim bylo potom znovu potvrzeno r. 1640 a 1649. V něm Illésházyové dávali novokřtěncům cenné výhody: dovolili jim vystavět v Soblahově bratrský sbor, souhlasili s kupem domu i polností, převzatých od Jeronyma Tause, dávali jim k dispozici vlastní pustý dvorec v Sobotišti, aby si tam vystavili obydlí a stáje, dávali jim k dispozici potřebné palivo, při čemž za tvrdé dřevo měli odvádět jen mírný poplatek; dobytka měli chovat, kolik by chtěli; svolovalo se k tomu, aby vařili pivo pro vlastní potřeby, dávalo se jim právo pálit cihly a vápno, nutné pro výstavbu vlastních příbytků, právo svobodně kupovat zboží a obilí, osvobození od mýt a cel povinných jinak na panství Illésházyů; měli ročně platit některé poplatky (tzv. dežmu) z domů a z dobytka ve výši 200 uherských tolarů; pokud by vyráběli zboží pro vrchnost, měla je vrchnost platit; měli býti osvobozeni od tzv. portovních dávek, tj. od daní vůči státu; neměli být voláni k veřejným soudům, nýbrž měli být na nich zastáváni svou vrchností, která je měla chránit proti rozličným žalobám a obviňování; jinak rozličná provinění měli řešit starší novokřtěnců. Nakonec se stanovilo, že v případě, kdyby jednou musili opustit své majetky na Slovensku, měli mít právo vše prodat a peníze

Levároch. Ročenka vedeckých ústavov mesta Bratislavy 1934. — Fr. Hrubý, *Die Wiedertäufer in Mähren*. Lipsko 1935. — L. Szimonidesz, *A magyarországi Anabaptisták irodalma és könyveik* (Magyar könyvszemle, Budapest 1944). — L. Čulen, *Habáni na Slovensku*. Historický sborník Matice slovenské III, 1945. — J. Novotný, *Novokřtění na jižní Moravě v 16.–17. stol.* Vlastivěd. věstník mor. XIV, 1959, str. 86 ad. — P. Horváth, *Die Handwerkliche Erzeugung auf dem Habanerhof in Soblahov in den Jahren von 1649 bis 1658*. Sborník Sloven. národ. muzea LXI. Ethnografia 8, 1967.

¹² Fr. Hrubý, *Mor. kor.* II, str. 16.

¹³ Privilegium Gábora Bethlena z r. 1622 4. VII. v Arhiva Istorica a Filialei Academiei R. P. R. din Cluj. J. Kemény: Appendix Diplomatarii Transylvanici sv. 16, 1609–1629. — Privilegium Jiřího Rákócziho z r. 1631 17. 1. (tamtéž, sv. 17, 1630–1643 nr. 24).

¹⁴ P. Horváth cit. m. mylně klade datum k r. 1623. Přesné datum má znít: 1625.

za to utržené vzít s sebou. Zkrátka, eventuální odchod ze Slovenska neměl dopadnout tak, jako odchod z jižní Moravy, kde musili zanechat všechno své jmění i bohatou podzimní úrodu na pospas jiným. Dovoľovalo se jim žít podle jejich zvyků, zachovávat vlastní náboženské a společenské řády. Šlo v podstatě o svobody větší, nežli jaké měli předtím na Moravě. Dávaly se jim všechny možnosti, aby mohli začít nový život na Slovensku v nejrozličnějším směru.

Jak je vidět, byli moravští novokřtenci přijati na západním Slovensku vlídně. Vědělo se tam obecně a věděli to zejména feudální činitelé, že jsou vynikajícími řemeslníky v oboru hrnčířském, v majolice, v obuvnictví, v krejčovství i zkušenými pracovníky ve vinařství, zahradnictví a dobytčářství. Očekával se od nich užitek i hospodářský prospěch a to tím spíše, že nešlo o bezvýznamný počet lidí. Podle některých odhadů čítali asi 2–3.000 příslušníků, kteří mohli přinést nové vlasti se zřetelem ke svým schopnostem i pili bohatý užitek, a to tím spíše, že na Slovensku se záhy ještě více naturalizovali nežli předtím na Moravě a časem tam úplně splynuli s místním západoslovenským obyvatelstvem.

*

Nemenší význam si získala na Slovensku další kolonizační vlna a to české pobělohorské nekatolické emigrace, která tam hledala po Bílé hoře svůj útulek. Šlo o členy strany podobojí rozličných názorů, v nichž česko-bratrští exulanti zaujali, i když snad utrakvisté a reformovaní byli četnější, hlavní místo. Jestliže jiní příslušníci české utrakvistické a luterské reformace, kteří se usadili na Slovensku vcelku neorganizovaně, tam žili rozptýleni a v drobných skupinách mezi domácím obyvatelstvem, s nímž nakonec pomoci sňatků i jinak splynuli a nenechali po sobě mnoho stop a památek — na některé z nich bude dále upozorněno —, o česko-bratrských emigrantech zachovalo se zpráv daleko více. Nad mnohými problémy si ovšem dosavadní literatura¹⁵ stále ještě neví rady a ponechává mnoho otázek otevřených, očekávajíc jejich objasnění teprve v příštím studiu¹⁶.

¹⁵ A. Turek, *K dějinám českých bratří na Val. Meziříčsku v době předbělohorské*. Naše Valašsko IX. — J. Mockó, *Príspevok k histórii exulantov česko-moravských v Uhorsku*. Církevné listy 1892. — L. Hosák, *Po stopách emigrace na Slovensku*, ČMM 1923, str. 197 ad. — Fr. Hrubý, *Slovensko protireformační*, Slovenská čítanka, 2. vyd. 1925, str. 146 ad. — V. Sokol, *Jednota bratrská na Slovensku* (tamtéž). — O. Odložilík, *Bratří na Slovensku*. ČMM 1931, str. 1–41. — Týž, *Česká emigrace. Doba bělohorská a Albrecht z Valdštejna*. Sborník osmi statí, Praha 1934, str. 85 ad. — J. Kvačala, *Dejiny reformácie na Slovensku*. Lipt. sv. Mikuláš 1935. — F. Hrejsa, *Sborové Jednoty bratrské*, Praha 1939. — B. Indra, *Mikuláš Drabík a jeho vztahy k Valašskému Meziříčí*, Naše Valašsko XIII, 1950. — B. Sobotík, *Východoslovenské ordinace 1615–1741 a české země*, Ostrava 1958. — V. Šimko, *Jan Amos Komenský na Púchovskej fare*. Trnovský, Evanj. kalendár 1959. — J. Trnka, *Dejiny morauskej ulice v Púchove*, rkp. na MNV v Púchove.

¹⁶ Sokol ve Slov. čít. cit. m. str. 126: „Věru těžko psát o Bratřích na Slovensku. Scházejí studie archivní, které by nám mohly podati jasnější obrázek. ... Doufejme, že se otevřením i soukromých archivů této otázce dostane rozluštění. Mnoho, mnoho ještě zbývá práce k vyjasnění otázky. Doufejme, že i tu nastane větší jasno, že studium archivní odstraní nedostatky našich vědomostí.“ — O. Odložilík

Počátky české pobělohorské emigrace směrem na Slovensko souvisely už s nešťastnou bitvou na Bílé hoře. Prvními uprchlíky byli někteří vedoucí činitelé či příslušníci moravského stavovského vojska, kteří se přidali po zhroucení povstání na Moravě (v čele s Jindřichem Mátyášem z Thurnu) k sedmihradskému knížeti Bethlenovi Gáborovi, který tehdy Slovensko ovládal a tam (v Trnavě r. 1620/21) po celou zimu dlel. Za nimi následovali postupně emigranti pro víru, přicházející ponejvíce ze sousední Moravy, zčásti také z Čech. Třeba vzpomenout zejména skupinu exulantských kněží evangelického vyznání, kteří se ucházeli (už r. 1622) o přijetí na bytčanském panství u manželky po zesnulém proslulém ochránci nekatolíků na Pováží Jiřím Thurzovi, Alžběty Czoborové¹⁷.

Nová etapa začala v tom směru r. 1624, kdy byl vydán v Čechách i na Moravě patent proti českým nekatolickým kněžím, podle něhož nekatolíčtí duchovní se měli buď obrátit na katolickou víru anebo se vystěhovat. Byly také zakazovány nekatolické bohoslužby. Vše mělo za následek nucený odchod nekatolických jednotlivců i celých skupin, které se ubíraly – zejména z východní Moravy – směrem na západní Slovensko.

Z některých záznamů o tom lze citovat aspoň zápis zaznamenaný v trenčanské městské knize, který se týká exulanta Jakuba Jakobe, o němž bude ještě dále zmínka, a který se t. r. obracel na trenčínskou městskou radu ve formě básnického projevu s prosbou o pomoc a souhlas k tomu, aby se mohl v Trenčíně usadit¹⁸.

Dalším úderem do řad českých pobělohorských nekatolíků bylo vydání Obnoveného zemského zřízení (31. 7. 1627 v Čechách a 9. 3. 1628 na Moravě), kdy byli odsouzeni k emigraci čeští měšťané i šlechtici, pokud se nestali katolíky. Týkalo se to především příslušníků Jednoty bratrské. Vše mělo za následek velký pohyb lidu. Jestliže Bratři z Čech volili cestu do Polska, Bratři z Moravy se obrátili více na Slovensko. Přitom vůdčí činitel v moravské větvi Jednoty bratrské, Karel st. z Žerotína, se snažil členům Jednoty odchod ulehčit a to ať už přímou finanční podporou, ozbrojeným průvodem, který je doprovázel až do Uherské Skalice, či přímluvou u západoslovenské evangelické šlechty.

Takto rok 1628 se stal fakticky počátkem pobytu členů Jednoty bratrské na Slovensku. Byl pro osud českých nekatolíků rozhodující chvílí. Nastala hlavní fáze stěhování z českých zemí. Pokud snad např. na východní Moravě (na Vsetínsku) se nekatolíci udržovali ještě v 30. letech či později,

v ČMM 1931, str. 367: „Dokud nebudou prozkoumány místní prameny, bude těžko říci, jak žili exulanti z Jednoty ve slovenských městech a vsích. Stále chybějí zprávy z archivů měst a obcí [slovenských], kde Bratři žili.“

¹⁷ Moravští a čeští exulanti (Adam Akolsperg, Melichar Lužský, Jakub Stefanides, Jiří Martinovský, Václav Adam Novomestský, Samuel Probopenský) Alžbětě Czoborové, vdově po Jiřím Thurzovi 1622 (ŠtA Bytča, od. Thurzo): vypovězení po Bílé hoře z Čech prosí o přijetí na bytčanském panství. Viz příl. č. 18.

¹⁸ MA Trenčín, Protocollon a. 1625: „Perlectum est scriptum clarissimi domini M. Jacobi Jacobaei, exulis bohemicus, ad tunc in hac civitate commorantis una cum certo quodam carmine, senatui porrecto et per ipsum dedicato. Cui ob respectum calamitatis et moderni ipsius exili ordinantur et dantur floreni duo.“

byli opětovnými patenty, vydávanými představiteli katolické protireformace i Habsburky¹⁹, znovu a znovu donucováni k odchodu ze země.

Poslední vlna emigrace nekatolíků z českých zemí se zvedla po r. 1648, po ukončení 30leté války a při uzavření vestfálského míru, kdy byly ratifikovány pro Čechy neblahé mírové smlouvy, a kdy v českém prostředí nastalo důsledné obrácení na katolickou víru.

Proč se čeští nekatolíci a členové Jednoty bratrské ubírali na Slovensko, bylo a je jasné. Činili tak nikoliv jen pro nějaké vědomí národního a jazykového příbuzenství, nýbrž z důvodů jiných. Byl to kraj Moravě zeměpisně blízký. Bylo možno se odtamtud snadno vrátit v případě zvratu věci, event. udržovat odtamtud styk se starou vlastí a starými známými. Bylo to proto, že v Uhrách — na Slovensku stavové si uhájili zákony, vydané r. 1606—1608 a pojaté do smlouvy Bethlena Gábora s Habsburky r. 1622, jimiž byly Uhrám—Slovensku (aspoň svobodným vrstvám obyvatelstva, tj. šlechtě a městům) zajištěny náboženské a stavovské svobody. Bylo to proto, že místní západoslovenští vlivní činitelé včele s Bethlenem Gáborem, který ovládal Slovensko až do své smrti r. 1629, a potom s Jiřím Rákóczym dovolili českým emigrantům příchod na své majetky a zajistili jim tam životní podmínky. Nelze přehlížet ani skutečnost, že mezi východomoravskými členy a duchovními Jednoty bratrské bylo několik kněží slovenského původu (např. Melchior Sartorius ze Slovenské Lupče, Ondrej Michaelis z Turan n/O., Jiří Liborcenus z Trenčína, Martin Kočí ze Spiše, Tomáš Puchorinus z Martina, Martin Hořčíčka z Beckova aj.), kteří dosud působili na východní Moravě a kteří se vlastně spolu s nekatolickou českou emigrací vraceli domů.

Tímto způsobem Slovensko se stalo pro české uprchlíky novým domovem. Mohli tam žít až do 70. let 17. století klidněji a svobodněji, nežli to bylo možné v tehdejších českých zemích. — Odchod českých nekatolíků se dál jednak živelně, jednak organizovaně. Ke stěhování Bratří nedocházelo podle vůle toho či jiného člena Jednoty, ale podle ustanovení starších Jednoty.

Je otázka, kam se čeští nekatolíci na Slovensku ubírali? Jestliže utrakvističtí a luterští reformovaní se usazovali vcelku volně a v rozličných místech, na Trenčánsku, na středním a dokonce na východním Slovensku²⁰, rozptýlující se takřka na celém slovenském území, za místo pobytu českobratrských emigrantů byly vybrány — z důvodů, které byly vyloženy

¹⁹ Ferdinand II. 1628 23. 9. (MA Trenčín, mandata regum et principum K 2). — J. Štibrany, Príspevok k vývoju slovenskej národnosti v Trenčíne, cit. m.): připomíná, že některá města v Uhrách přijímají české exulanty a poskytují jim přístřeší, ba udělují dokonce inkolát. — Česká kancelář kanceláří uherské 1630 31. 8. (OL Budapešť, insinuata canc. boh.): Žádá o zákrok, aby byla vrácena do Znojma osoba, která pro náboženství prchla do Uher a je tam vychovávána v bludech. Kardinál Dietrichštejn Pazmánymu 1634, 4. 7. Olomouc (arcibiskupský archiv v Ostrihomi): vyslal na Vsetínsko na jeho přání svého úředníka, aby učinil opatření k vyhnání protestantských kazatelů a k uvedení katolických. Chválí Pazmánymu za jeho rekatolizační horlivost. — Kardinál Dietrichštejn Pazmánymu 1936 9. 1. (tamtéž); z dopisu, který od něho obdržel, se dověděl, že se mu vsetínští konečně chtějí podřídit za jistých podmínek. Navrhuje, aby mezi podmínkami bylo také vyhnání predikantů.

²⁰ F. Hrejsa, cit. m. — O. Odložilík, cit. m. — B. Sobotík, cit. m.

již dříve — některé osady na Pováží, ležící při moravsko-slovenském pohraničí, např.: Púchov, Lednica, Skalica, Holič, Vrbovce, Sobotiště, Trenčín.

Sledujme osudy Bratří v některých uvedených osadách a městech. Nejvíce Bratří se usadilo a žilo v Púchově²¹, kteréžto městečko náleželo (podobně jako nedaleká Lednica) knížeti Jiřímu Rákóczymu. Tam vznikla zvláštní bratrská část města tzv. Moravská ulica, která se stala pro Bratří žijící na Slovensku podobným střediskem jako bylo město Lešno pro Bratří usazené v Polsku. Byli tam také Bratří z Čech, ale většina z nich pocházela z Moravy, hlavně z Přerova, Hranic, z Meziříčí nad Bečvou atd. V Púchově žil (od r. 1632) Vavřinec Justinus, senior Bratří (zem. 1648), před tím se zdržující v Třebíči, dále konsenioři Jednoty: Pavel Hladík, příšlý z Přerova, Matěj Polidor, Jan Sapor, který býval bratrským duchovním v okolí Brandýsa nad Labem, potom v Přerově, posléze v Uherském Brodu. Kromě nich žila v Púchově ještě řada dalších bratrských duchovních jako: Lukáš Dadan z Horaždovic, Václav Liban, příšlý z panství rosického, Jan Efron, švagr J. A. Komenského, příšlý z Hranic, Pavel Carpus, příšlý z Přerova, Daniel Natan, Daniel Rufus, Jiří Janovský, Václav Sofron, jejichž proveniencí se dá jen těžko zjistit. Po zkáze Lešna (1656) přestěhoval se z Polska do Púchova konsenior Jan Felin (zem. 1662).

Druhým místem bratrské emigrace se stala Lednica, položená v horách při moravsko-slovenských hranicích, středisko lednického panství, dříve majetek kalvínské rodiny Lorantfy, od r. 1616 majetek Jiřího Rákócziho, když tehdejší majitelka lednického panství Suzana Lorantfy se provdala za jmenovaného sedmihradského knížete. V Lednici žila též řada bratrských duchovních (např. r. 1641—3 osm, r. 1647 jen tři²²), z nichž jen někteří byli zaměstnáni v duchovní práci, jiní se živili, jak mohli. Z nich lze uvést jména: Jan Javor, Ezechiel Jabin z Meziříčí pod Rožnovem, Mikuláš Drabík, rodák strážnický, přítel a potom příbuzný J. A. Komenského, živící se obchodem sukнем, Jan Solím, Tobiáš Jefon, Lukáš Sales, Martin Dorinus aj.

Město Skalica bylo vlastně prvním útočištěm emigrantů příšlých z českých zemí²³. Zavítala tam napřed skupina 26 evangelických kazatelů (už r. 1625), příšlých pod ochranou Karla st. z Žerotína, potom (r. 1628) bratrští kazatelé vesměs moravského původu, z nichž lze citovat jména: Jan Spiridion, Mikuláš Boreas, Jan Červinka, Jiří Gergel, Václav Longinus, Jakub Prácheňský, Jan Záhorský, Šimon Loučský aj. S Bratřími, žijícími ve Skalici udržoval styk také Karel st. z Žerotína, který tam přijížděl (např. r. 1631) na bohoslužby. Po 24 léta žil v prostředí skalických bratří městský rychtář z Vysokého Mýta, Jan Kaška (Cassius), který se nakonec (r. 1650) vrátil do svého českého domova. 18. srpna r. 1644 Bratří žijící ve Skalici se přihlásili spolu s jinými bratry na Slovensku za souvěrce helvetského (reformovaného) vyznání. Činili tak proto, aby byli lépe chráněni před uherským zákonem. Uzavřeli tehdy (spolu s jinými Bratřími, žijícími na Slovensku) smlouvu s reformovanou (tj. kalvínskou církví). Proto byli

²¹ F. Hrejsa, cit. m. — O. Odložilík, cit. m.

²² Tamtéž.

²³ Tamtéž.

potom nazýváni věřícími helvetského vyznání, ač fakticky zůstali dále ve svazku Jednoty. Už r. 1647 si zřídili zvláštní skalický sbor a r. 1650 si postavili svůj chrám (za pomoci evangelíků z Gdaňska a Nizozemí).

Do Sobotiště, majetku rodu Nyáry, které bylo hlavním sídlem moravských novokřtěneckých exulantů (od r. 1622), přicházeli Bratři od r. 1628; od té doby se tam vytvořila dosti silná bratrská skupina s několika kazateli. Z nich zasluhuje zmínku Jan Chodníček původem z Fulneka, Václav Brodský (snad z Uherského Brodu), Daniel (neznámo odkud)²⁴.

V Trenčíně se uchytila vesměs nebratrská inteligence a příslušníci luterské reformace. Z nich třeba citovat např. jmenovaného už Jakuba Jacobea (1625)²⁵, Jana Silesia z Vladislavi (r. 1626/7)²⁶, Josefa Heliada z Havličkova Brodu (r. 1635)²⁷, Cízka ze Sušic (r. 1638)²⁸, Tomáše a Václava Dentulina (k r. 1643) aj.²⁹ Řada emigrantů, kteří šli do Trenčína, pocházeli z Meziříčí pod Rožnovem, mezi nimi také evangelík Ondřej Sivý, přišlý do Trenčína r. 1638, který tam žil až do své smrti, někdy v 70. letech 17. století a proslul pamětmi meziříčskými³⁰.

Celkový počet českých bratří a jiných českých exulantů odešlých na Slovensko byl a je udáván různě. Je obtížné jej přesně určit. Ani současní vedoucí činitelé v Jednotě bratrské si netroufali počet svých vlastních příslušníků žijících na Slovensku odhadnout. Novodobí badatelé se v tom ohledu namnoze rozcházejí³¹. Nejvíce bylo, zdá se, těch, kteří se hlásili k české konfesi či stáli blízko k církvím luterským.

Co se týče česko-bratrských příslušníků, soudobé údaje o tom vyznívají různě. Podle záznamů z r. 1640³² žilo tehdy v Púchově 38 bratrských exulantských rodin (přibližně asi 160 příslušníků), v Lednici 20 exulantských rodin (asi 100 rodinných příslušníků). Podle urbáře z r. 1669³³ žilo v Pú-

²⁴ Tamtéž.

²⁵ MA Trenčín, Protocollon.

²⁶ Tamtéž.

²⁷ MA Trenčín, Missiles.

²⁸ MA Trenčín, Protocollon.

²⁹ Rychtář a přísežní města Trenčína vydávají osvědčení o řádném původu Tomáše a Václava, synů Tomáše Dentuliana, českého emigranta, 1643 (MA Trenčín, Missiles): „Vir pius, clarus et reverendus dominus Thomas Dentulinus, exul Christi Bohemus, nunc in possessione Drithoma“ ... požádal o vydání osvědčení pro své syny. Trenčínští vyslechli svědky, např. „Adamum Wolfium Boemo-Beneschovinum Moteschicensem, Johannem Romenetzu Theuto-Brodenum ... et Samuelem Propokensky Letovianum ...“, ecclesiarum ministros et dominum Martinum Lipsky, olim concivem pariter Teutobrodensem, nunc autem in medio nostri cohabitantem, ac Matthiam Žalud, ante hac Cutnensem in Bohemia vicinum ...“ Ti všichni potvrdili, že Tomáš Dentulinus se řádně oženil v Německém Brodě a že jeho synové jsou řádně zrozeni.

³⁰ Fr. Dostál, *Valašské Meziříčí* ..., cit. m., str. 95 ad.

³¹ J. Novotný odhaduje počet bratrských emigrantů na 2 tisíce osob; O. Odložilík na 4–5 tisíc osob; V. Sokol na 1500–1800 osob.

³² *Lista inronotarum possessionum et quid annuatim census pendant bonorum Lednice a. 1640* (ŠtÚA Bratislava, film OL Budapešť), kde se praví: a) Oppidum Púchov, exulantes 38, op. Lednica exulantes 20.

³³ *Urbář lednického panství z r. 1669* (ŠtÚA Bratislava): a) Lednica, Pannifices moravici exules: Jascula, Skočovský, Matuš, Bičan, David, Filhaš, Matuš, Bytčan, Jurský, Dilo, Trnovský, Košela [celkem 12], b) Lehotka: Exules et panifices: Paulini, Šolin, Gales, Drabík [celkem 4], c) Púchov: Panifices moravici: Bartonek, Belyk, Holub, Svetelský, Bohuslav, Snigavsky, Crovin, Zemek, Eliades, Kugyelka,

chově v tzv. Moravské ulici 40 rodin (vesměs soukeníků), v Lednici 12 rodin, to jest přibližně dohromady 260 členů rodiny. Z jiných míst takové údaje chybí. — Neznáme ani počet příslušníků inteligence a kněží. Jsou jen přibližná čísla, která udávají počet českobratrských duchovních v 2. čtvrti 17. století počtem 70–100 osob³⁴. V každém případě však českobratrských duchovních na Slovensku bylo více nežli v českobratrské emigraci žijící tehdy v Polsku.

Třeba dodat, že kromě kněží, soukeníků, řemeslníků atd. byli na Slovensku také lidé selského původu. Počet těchto, kteří se usazovali na Slovensku v různých místech, a kteří záhy splynuli s domácím obyvatelstvem, nelze naznačit. Byli tam posléze také lidé šlechtického původu, např. moravský šlechtic Hynek Šárovec, jemuž byl konfiskován majetek pro účast na povstání (Ptenín a Ždětín), český pán Předborský z Předboře, Jindřich Slavíkovec ze Slavíkova aj³⁵.

Shrneme-li, je zřejmé, že počet českých exulantů na Slovensku (utrakvistů, reformovaných, luterské církve, Bratří) byl nepochybně větší nežli číslo novokřtěnců — habánů.

Jaké byly osudy Bratří na Slovensku? Bratrští emigranti nepřicházeli do slovenského prostředí jako lidé neznámí. Dostavovali se tam po předchozím jednání a s přímluvami vlivných osobností např. svého vůdčího moravského člena Karla st. z Žerotína, který (ještě více nežli v případě moravských novokřtěnců a jiných exulantů), činil co proto, ať už přímluvami, zásilkami peněz či jinak, aby svým spoluvěřícím pobyt v nové vlasti co nejvíce ulehčil³⁶. Sám Žerotín měl kdysi v úmyslu též jít do emigrace na Slovensko³⁷, ale mnohé okolnosti ho od toho odvedly.

Skočovský, Malurný, Krucemberský, Teplický, Tralecký, Trucha, Kaptia, Sulovský, Spadchač, Brodský, Prusák, Salcerius, Budišovský, Mazur, Cervenka, Zabicovská, Richnovský, Valla, Zvak, Brodský, Evančický, Drnovský, Duda, Rajecký, Spiridon, Zavadský, Zaškodný, Tučný, Linhart, Hrabovský, Zadubenský, Spadovic, Behun, Zavorek [celkem 40], Helvetici in nova platea: Veterinus, Sloboda, Mendris, Nedorad, Chmelík, Hribek, Vrtisko, Zloch, Zadský, Žilač, Kratký, Udický, Jeffon, Unatečko, Dvorak, Zlinský, Zelenka, Pilka, Vokál, Havránek, Vindis, Liban, Gurana, Bednar, Polaček, Budovský, Dadan [celkem 29].

³⁴ O. Odložilík, cit. m., str. 100. — F. Hrejsa, cit. m.

³⁵ O. Odložilík, cit. m.

³⁶ Karel st. ze Žerotína, Erastovi do Olavy. (Fr. Hrubý, *Mor. mor.* II, 178/8): „Lednice, jsa při horách a za Váhem, bezpečněji před nepřítelem bude“. — Týž do Skalice 1629 19. 4. (tamtéž, str. 193/4): Přímlouvá se za emigranty z Čech a zejména za Jana Rejčka, kteří se stěhují do Uher „jak by nejbezpečněji skrze Slováky projítí mohli“; týž, Pavlovi z Řičan 1629 21. 5. (tamtéž, str. 199–200): lituje, že se s ním nemůže osobně shledat před jeho cestou do vyhnanství „do Uher“. Je ochoten dát přímluvné listy do Trenčína a Skalice. — Týž Janu Chodníčkovi 1629 23. 10. (tamtéž str. 236): posílá mu 150 zl. na podporu bratrských kněží a emigrantů, žijících v Sobotišti a ve Skalici. — Týž Baltazarovi z Žerotína, 1635 8. 6. (tamtéž, str. 505) přímlouvá se za českého emigranta, žijícího v Púchově. — Viz příl. č. 81 k r. 1636.

³⁷ Viz příl. č. 37 k r. 1627. — Karel st. ze Žerotína Rimayovi 1628 23. 8. Náměšť n/O. (viz pozn. Úvod č. 12): „A me quod attinet patria pulsus in exilium paro, quod ut aequo animo feram, dei auxilio indigeo. Cogitabam in Hungariam, sed linguae ignarus et amicitiae, quos in eo regno habebam, omnibus praeter illustrem Dnem Vram extincti nec hoc tempore tot conversionibus revolutionibusque obnoxio sat cuique fidens in Silesiam me recipio, ad quam si tempestas, qua hic jactamur, pertigerit, ne denuo me opprimat, in Poloniam cogito.“

Bratří získali pomoc také v nové vlasti. Jejich pobyt tam byl značně usnadněn privilegiem, které — ovšem až po delším jejich pobytu na Slovensku — vydal v jejich prospěch (ponejprv r. 1642 a potom znovu v dalších letech) sedmihradský kníže a majitel Púchova i západoslovenského lednického panství Jiří Rákóczy, který ve spojení se Švédy začal boj s Habsburky a zmocnil se přitom takřka celého Slovenska.

Prvé privilegium z r. 1639 se týkalo exulantů-soukeníků³⁸, druhé privilegium, vydané v Albě Julii 12. února 1642, se vztahovalo na moravské emigranty žijící v Púchově, Lednici i okolí a zajišťovalo jim ještě více náboženské svobody i možnost zaměstnání³⁹. Clánky tohoto privilegia jsou tyto: svoboda vyznání, ochrana žen, dětí a majetků, svoboda vrátit se bez překážky do vlasti, budou-li chtít, svoboda při provozování řemesla, osvobození od robotních prací, osvobození od dávek soli, piva, a jiných požitatin, závazek, že nebudou nuceni vyrábět zboží pro dvůr Rákóczyho až na případy, kdy si tento výrobky bude sám platit, svoboda disponovat v případě nemoci majetkem, volit jeho ochránce a opatřit rodinu v případě úmrtí, svoboda vařit pro vlastní potřebu pivo, svoboda držet domy a prodávat je, závazek odvádět z domů poplatek 2 zl. (na sv. Jiří a sv. Michala atd.).

V třetím privilegiu (z r. 1646)⁴⁰ dostalo se púchovským Bratřím znovu záruky, že podle uherských zákonů nebudou rušeni při vyznávání své konfese; mimoto byla znova potvrzena samospráva jejich obce. — R. 1650 posléze, po splynutí Bratří s církví helvetskou, byly jim dosavadní svobody znovu potvrzeny a doplněny v privilegium vydaném 12. června 1650 v Mukačevě Zuzanou Loratfy, vdovou po Jiřím Rákóczyem⁴¹. Jestliže už r. 1646 Jiří Rákóczy zajistil Bratřím, že nebudou rušeni ve vyznávání své konfese, Zuzana Lorantfy nadto ještě svolila ke stavbě chrámu, fary a školy. Hrozila pokutou Slovákům (Slavi) a Němcům (Germani), kteří by mluvili hanlivě o Bratřích jako o kalvinistech či pikartech. Bratřím se dovolovalo ustanovit učitele helvetského vyznání pro děti. Pokud by nezřídili svůj vlastní hřbitov, měli mít právo pochovávat na hřbitově veřejném a to i v nepřítomnosti duchovního augšpurského vyznání. Dětem bylo zajišťováno dědické právo na domy, které jejich rodiče vystavěli na svůj náklad. Bratřím bylo dovoleno domy svobodně prodávat a stěhovat se. Směli svobodně vykonávat své řemeslo. Kromě dávek dvou zlatých ročně z domů neměli platit vrchnosti žádných jiných platů a dávek. Měli dostávat odměnu za práci vykonanou pro knížecí dvůr. Mohli tvořit svou vlastní obec

³⁸ T. Morva *posztó csinalók letepedése Puchón* (Mag. gazd. tört. szemle) 1897, str. 536.

³⁹ Viz příloha č. 113 k r. 1642.

⁴⁰ Viz příl. č. 138 k r. 1646. — Donace Jiřího Rákóczyho, udělená moravským kolonistům v Šarišském Potoku 1647 17. 12., Šarošpatak (opis potvrzený alabajulskou kapitulou z r. 1786 v OL Budapest, od. Rákóczy). — Výtah z privilegií udělených Jiřím Rákóczyem r. 1646 a potvrzených r. 1650 jeho vdovou a r. 1669 Františkem Rákóczyem k moravským obchodníkům a řemeslníkům, kteří exulovali pro víru do Uher, usadili se v Púchově a na panství lednickém. Privilegia se týkají jejich práv jako řemeslníků a jejich povinností vůči vrchnosti, náboženské články vypuštěny (opis v OL v Budapešti, od. Rákóczy cs. c. 43 nr. 2).

⁴¹ Viz příl. č. 147 k r. 1650. — Chybný přetisk u J. K va č a l y v čl. *Dve listiny k dejinám česko-moravských bratov, vyhnančov v Hornom Uhorsku*. Archiv pre bádání o spisecch J. A. Komenského, seš. 11—12, 1930.

s 8–12 staršími; mohli mít svou pečeť s obrazem sv. Jiří a s nápisem „sigillum Moravorum oppidi Puchov“. Řády bratrské exulantské obce měli se spravovat také exulanti augšpurského vyznání, kteří si nezakoupili domy od místních měšťanů. — O exulantské části Púchova tj. o tzv. Moravské ulici se stanovilo, jak se tam mají stavět domy, aby ulice se nestala těsnou a úzkou. Před domy neměly se dělat zahrádky. Jinak se Bratřím dovoľovalo činit pořizení ve věci majetku; sľibovalo se jim, že jim nikdo nebude bránit v návratu do vlasti, kdyby se naskytl k tomu příležitost.

Ještě jednou byla privilegia Bratřím udělená potvrzena r. 1669⁴². Hodnotíme-li uvedená privilegia, udělená Bratřím v Púchově a v okolí místní kalvínskou vrchností, vidíme, že všude se udržoval jednotný základ. Tu a tam docházelo k opravám, ke změnám a doplňkům; starší privilegium, byť bylo označeno jako opis, nebylo zpravidla textově vydáno stejně. Stalo se to pravděpodobně nikoliv nahodile, omylem, nýbrž vědomě. Mnohé změny souvisely také se zápasy, k nimž od 40. let 17. století docházelo v Uhrách — na Slovensku v souvislosti s bojem o chrámy, fary a školy mezi jednotlivými náboženskými stranami, za nichž Bratří byli nakonec nuceni, chtěli-li sobě zajistit jisté výhody — náboženské svobody nekatolíků v Uhrách platné se vztahovaly fakticky jen na luterány a kalvíny — než organizačně se připojit k některé z uznávaných uherských církví. Jestliže už před Bílou horou se Jednota Bratrská, žijící ještě v českých zemích, blížila k reformované církvi (ke kalvínům), ve vyhnanství na Slovensku se k ní hlásila ještě více; tím spíše, že ji na Slovensku chránili právě reformovaní feudálové (Jiří Rákóczy a jeho úředníci, zejména správce lednického panství O. Recz). K dohodě mezi Bratřimi a reformovanými došlo nakonec na synodě uherských reformovaných dne 30. 5. 1647 ve Skalici, na níž se Bratří přihlásili za souvěrce helvetského vyznání. Dohodou tou⁴³ se Bratří podrobili doзору seniora helvetského vyznání v Trnavě. Před veřejností přijali jméno a vyznání církve helvetské konfese; zachovávali si přitom dále své sbory, své bohoslužebné řády, církevní zřízení, kázeň a zůstávali dále (jako dříve) moravskou větví česko-moravské Jednoty.

Přesto že Bratří přicházeli na Slovensko s podporou i přímluvou, že získávali zvláštní výhody a privilegia, že byli zákonem chráněni, že mohli svobodně vyznávat svou víru⁴⁴ a uplatňovali se hospodářsky jako zkušení soukeníci i řemeslníci, že se dopracovali často větších majetků, nelze říci, že by byli ušetřeni rozličných životních nesnází a tvrdostí. Jejich život v emigraci na Slovensku nebyl (jako život žádné emigrace) lehký. Ačkoliv Bratří byli rádi viděni — z důvodů, které byly už uvedeny — od svých vrchností, objevovaly se spory a nedorozumění s místním obyvatelstvem. Určité úspěchy hospodářské, stejně jako osvobození od břemen k vrchnosti a ke státu, budily závist u místních lidí, řemeslníků, obchodníků i zemědělců. Žárlivě se hledělo na podnikavé a schopné exulanty i na ovoce je-

⁴² Viz pozn. č. 40; viz příl. 178 k r. 1669.

⁴³ Smlouvu otiskl J. Kvačala v citovaném Archívu ... sv. 11–12, str. 222.

⁴⁴ Viz např. Conciones slavicae ad populum Puchoviensem 1630–1640 (v Nemzeti Múzeum v Budapešti, od. Ms. slavici 4, č. 28).

jich práce. Příznačně o tom psal Karel st. z Žerotína⁴⁵ r. 1633: „Naši v Skalici a Sobotišti mají se jakž takž... I jedni i druzí stejskají sobě na velikou závist toho národa tam, která by se i v skutcích pronášela, kdyby vrchnost těch míst ruky nad nimi nedržela.“ — Totéž bylo lze pozorovat také v Trenčíně; když Karel z Žerotína se hleděl ujmout trenčínských emigrantů, trenčínský rychtář odmítl vyhovět jeho žádosti⁴⁶.

Horší bylo, že v takových okolnostech Bratří sami nedovedli uchovat jednotu a že mezi nimi docházelo k vnitřním roztržkám např. kvůli spolužáku a kmotru Jana Amosa Komenského, Mikuláši Drabíkovi. K hmotné bídě se připojovalo také duchovní rozdvojení bratrských exulantů. Příznačně o tom psal Bratřím z Amsterdamu do Púchova r. 1660 Jan Amos Komenský, který už dříve u příležitosti své cesty do Šarišského Potoka hleděl vnést do bratrského prostředí v Púchově a v Lednici jiné ovzduší: „V nouzích a nedostacích jste a k tomu nebezpečnosti nad hlavami Vám visí. Avšak předce nesvorní jste a proti sobě řečmi i spisy válčíte, což mne zkormoutilo⁴⁷.“

Situace se stala vážnější, když zároveň už v 60. letech 17. století a potom znovu počátkem 70. let nastala v Uhrách analogická situace jako v českých zemích po Bílé hoře, když tehdy po potlačení uherského spiknutí (1661) protireformace začala postupovat také na Slovensku, když tam byly zahájeny procesy proti evangelickým kněžím a nastal protireformační útlak⁴⁸. Byla otázka, jak dlouho jí budou odolávat slabší i silnější exulantské obce. — Od podzimu 1671, roku popravy 83letého Mikuláše Drabíka v Bratislavě (16. 7. 1671), stíhala český bratrský sbor v Púchově i jinde zkáza za zkázou. Padaly tři kostely ve Skalici (česko-helvetsko-bratrský, slovenský-evangelický, německý-evangelický)⁴⁹, nastal útěk pro víru ven ze země a (po půl století života bratrských exulantů na Slovensku) konec pobělohorské emigrace na slovenské půdě. Vypovězení bratrští kněží odcházeli znovu ven za hranice: do Lešna i dále směrem k baltickému Gdaňsku⁵⁰. Když r. 1681/2 byly evangelíkům augšpurského a helvetského vyznání na Slovensku povoleny tzv. artikulační kostely, konaly se zvláštní bratrské bohoslužby v artikulačním kostele v Rece u Bratislavy, kam přicházeli Bratří až ze Skalice, Senice i z východní Moravy (např. z Javorníku na Strážnicku).

⁴⁵ Karel st. z Žerotína Vavřinci Justýnovi 1633 13. 10. Přerov (Fr. Hrubý, *Mor. kor.* II, str. 444): „Naši v Skalici a Sobotišti mají se jakž takž; než v Pouchově někteří z exulantů a mezi nimi kněz Lukáš Dadán, k velikému neštěstí přišli, takže jim tam do 18 domů vyhořelo... I jedni i druzí stejskají sobě na velikou závist toho národa tam, která by se i v skutcích pronášela, kdyby vrchnost těch míst ruky nad nimi nedržela“. — T ý ž, Jindřichovi Ejvanovskému 1630 26. 8. (tamtéž, str. 294–6) o těžké situaci emigrace české na Slovensku.

⁴⁶ Viz příl. č. 82 k r. 1636.

⁴⁷ Jan Amos Komenský Bratřím v Púchově 1660 28. 9. Amsterdam. *Sto listů J. A. Komenského*, vydal B. Ryba, Praha 1942, str. 192 ad.

⁴⁸ J. Oberuc, *Les persécutions des Luthériens en Slovaquie au XVII. s.*, Strassburg 1937.

⁴⁹ Viz příl. č. 180 k r. 1672, 182 k r. 1672, 183 k r. 1672. — Asi 40 stížností poddaných městečka Púchova z 1. poloviny 18. století v Archivu evangelické fary v Púchově se stížnostmi na útlak náboženský i hospodářský.

⁵⁰ Rada jejich dopisů z Gdaňska v Paňstw. Archiwum Gdaňsk.

Ovoce půlstoleté činnosti české pobělohorské emigrace na půdě slovenské však nezaniklo. Přesto, že v emigraci se udržovalo stále vědomí českosti a příslušenství k českému království, přesto, že u Bratří i u jiných českých exulantů náboženské cítění bylo silnější nežli vědomí kmenové a jazykové čs. příbuznosti, přesto že šli v dobách nebezpečí za hlasem víry připojující se nakonec k církvi reformované, v níž maďarští věřící měli většinu, přece díky české pobělohorské emigraci se vědomí čs. příbuznosti i čs. vztahy posílily. Díky jim se vytvářela na Slovensku v 17. století bohatá slovenská literatura, psaná sice česky, ale posilující slovenský element, nebránící slovakizaci této literatury a spíše upevňující slovenský národnostní se proces. Tím se velmi napomáhalo jazykovému, literárnímu i kulturnímu rozvoji slovenského etnika. Řada českých exulantů pomáhala svou činností nejen povznášet český jazyk i jeho literaturu v době úpadku doma, ale účastnila se aktivně slovenského literárního i kulturního života (J. Třanovský, Jakub Jacobeus, J. A. Komenský) a uváděla jej na nové cesty. Tím česká pobělohorská emigrace vykonala v rozvoji českém a slovenském i ve vztazích Čechů a Slováků za těžkých pobělohorských dob přímo obrovské dílo.

*

Fluktuace obyvatelstva mezi českými zeměmi a Slovenskem v letech 1650—1750 navázala na populační styk, k němuž docházelo mezi oběma stranami v souvislosti s tzv. valašskou kolonizací i jinak už v 15.—16. století a za třicetileté války. Ale ráz a průběh jedné, druhé i třetí fluktuace obyvatelstva byl různý. Mělo-li prolínání v 15.—16. století vcelku pestrý ráz, šlo-li za pobělohorské doby tj. v 2. čtvrti 17. století — nepřihlížíme-li k dočasným cestám za vzděláním na školy české či slovenské⁵¹ či k působení některých významných vzdělanců a duchovních (např. D. Krmana v českém prostředí, J. Třanovského v prostředí slovenském)⁵² — především o fluktuaci nekatolických exulantů z českých zemí na Slovensko, bylo tomu po ukončení třicetileté války jinak. Šlo především o jiné vrstvy obyvatelstva či o jiné třídy. Motivem k fluktuaci či k emigraci ven ze země nebyl v 2. pol. 17. stol. a později tolik náboženský útlak — i když ani tento tehdy nescházel — jako spíše skutečnosti jiné.

Dosavadní studie, které přihlížely k této otázce⁵³, zachytily tento vývoj

⁵¹ Srov. např. matriky gymnasia v Trnavě v letech 1655—1699 ... se zápisem mnohých Moravanů tam studujících. — Viz práci B. Varsika o národnostních poměrech trnavské university (pozn. č. 2), o účasti studujících z českých zemí na trnavské universitě. Viz edici Fr. Cínka se záznamy posluchačů olomoucké university a v tom také ze Slovenska.

⁵² K. Goláň, *Krmanova osobnost ve světle moravské protireformace*. Časopis „Bratislava“, Bratislava.

⁵³ Fr. A. Slavík, *Moravské Slovensko od 17. století*, Hodonín 1903. — Týž, *Morava a její obvody po 30leté válce*. Telč 1892. — J. Kučera, *Paměti královského města Uh. Brodu*, Brno 1903. — L. Hošák, *Dějiny moravského Slovenska*, Břeclav 1926. Gy. Ember, *Jobbágyvándorlás és jobbágyvédelem a 18. sz. első felében*, Budapest 1936. — J. Šmída, *Příspěvky k dějinám styků na moravsko-uherském pomezí na začátku 18. století*. Časopis Spol. přátel starožitností českých 1936/XLIV. R. Hurt, K. Svoboda, *Hrad Cimburk u Koryčan*, Přerov 1940. — R. Hurt, *Dějiny cisterc. kláštera na Velehradě*, Olomouc 1934. — Fr. Letochy, Pa-

— až na některé monografie přihlízející k určitým úsekům vývoje⁵⁴ — jen povšechně a kuse. Jestliže někteří badatelé vzájemnou fluktuaci v letech 1650—1750 tušili, její příčiny redukovali na jednostranné momenty. Pohnutkou k ní byly zase jen motivy náboženské.

Co k tomu říkají soudobé prameny? Z těchto pramenů třeba především jmenovat prameny týkající se východní Moravy, jižního Těšínska, západního Slovenska, kde ke zmíněné fluktuaci nejvíce docházelo: a) korespondenci vrchností a centrálních, zemských úřadů, b) spisy vyplývající z vrchnostenské a státní správy, c) knihy městské a dědinské (gruntovnice), d) stížnosti poddaných, e) církevní matriky.

Přihlédneme k některým druhům těchto pramenů. Ponecháme-li stranou korespondenci vrchnostenských a státních úřadů⁵⁵, zvláštní místo mají tzv. urbáře⁵⁶, které se týkají jednotlivých feudálních velkostatků, v nichž jsou zmínky také o fluktuaci poddaných mezi českými zeměmi a Slovenskem. Původ některých z nich lze zjistit často jen podle povahy některých příjmení^{56a}. Třeba dodat, že jde o pramen pro naši otázku neúplný. Nezachycuje všechno obyvatelstvo jednotlivých panství, ani všechno fluktuující obyvatelstvo; přihlíží jen k těm lidem, kteří vlastnili v určitém místě nemovitý majetek.

Vztahují-li se urbáře jen na jednotlivá feudální panství, jiné prameny mají spíše celozemský charakter. Z nich třeba jmenovat především tzv. lánské rejstříky moravské z r. 1657 a 1675 (první rejstřík z r. 1657 se nezachoval, druhý však fakticky rekapituluje údaje první lánské vizitace), které jsou ve skutečnosti nejstaršími moravskými katastry, mají údaje v celozemském měřítku o hospodářském stavu i o situaci poddanských usedlostí. Zachycují nejen fluktuaci a rozvrstvení poddaných uvnitř Moravy, ale přihlížejí také k příchodu lidí na Moravu, na Těšínsko, na zá-

mátky města Brodu Uherského, vydal B. Sobotík, Uh. Brod 1942. — J. Šátek, *Ukážky bratislavských matrik zo 17. stor.*, Slovanská Bratislava I. 1948, str. 158 ad. St. Drkal, *Kounický velkostatek na Slovensku na počátku 18. stol.* ČMM LXX 1951 str. 298—347. — J. Válka, *Sociální poměry na uhersko-brodském panství 17. stol.* ČMM 1952, str. 244 ad. — P. Horváth, *Úteky poddaných na bánovskom a uhroveckom panstve v 16.—18. stor.* Hist. sbor. SAV X, Bratislava 1952. — J. Bělič, *Dolská nářečí na Moravě*, Praha 1954. — J. Tibenský, *Slovensko po szatmárskom mieri a v 1. období „Oswietenského absolutizmu“*. Historický časopis IV, Bratislava 1956, str. 331—396. — B. Sobotík, *Východoslovenské ordinace 1614—1741 a české země*, Opava 1952. — J. Obršlík, *Stahovanie moravských poddaných na Slovensko koncom 17. a v 1. polovici 18. stor.* Histor. študie IV. Bratislava 1958.

⁵⁴ Viz práci Drkalovu a Obršlíkovu v pozn. č. 53.

⁵⁵ J. Macůrek, *Bohemika v budapeštských archívech a jejich význam pro české dějiny*. Věstník České akademie věd a umění LIX/1950.

⁵⁶ Viz přepisy J. Novotného moravských urbářů ve StA Brno (vsetínský urbář 1658, 1666, Liptál na Vsetínsku 1666, Hošťálková z r. 1707, Vizovice z r. 1660, Brumovska z r. 1674, 1676, 1681, 1683, 1684, 1711, 1716, moravského Světlovska z r. 1631, 1665, 1731, Francovy Lhoty 1709, Meziříčí pod Rožnovem z r. 1670, 1676, Koryčan z r. 1710). Viz též slovenskou edici: *Urbare ... I/II*, Bratislava 1959.

^{56a} Např. Fakoš, Seket (na Meziříčsku), Podmanický (na Meziříčsku), Zigo v Hrozenkově (r. 1631), Rapant, Maryško, Štefanik v Hrozenkově (1731), Jan Thurzo (tamtéž), Juriga na Světlovsku k r. 1731, Janošik v Nemšové (1731), Štefanik, Zigo, Rapant, Jurika v N. Hrozenkově (1731), Podmanický, Rapant, Slovák ve St. Hrozenkově (1670) atd.

padní Slovensko i odtud jinam⁵⁷. Často se ovšem lánské rejstříky omezují jen na registraci rozličných příjmení bez udání místa původu (např. Slovák, Sulovský, Předmirský, Podmanický).

Druhý celozemský moravský ráz mají tzv. rektifikační akta z r. 1749 (RA)⁵⁸, zhotovená rektifikační komisí, která byla povinna zjistit výnos moravských poddanských hospodářství pro účely daňové. Pramen tento je z hlediska naší otázky cenný také proto, že v něm byli uvedeni po-nejprv také domkáři nevlastníci žádných polností. — Zvláštní ráz a význam pro naši otázku mají knihy městské a gruntovní⁵⁹, sestavené přímo poddanými či jejich představenými. V nich nacházíme záznamy o opouštění domů i pozemků a o příchodu nových lidí, domácích i cizích.

Nakonec třeba vzpomenout další pramen týkající se fluktuace obyvatelstva, který byl dosud ve studiu dějin místních i vztahových opomíjen nebo nesprávně chápán, totiž matriky⁶⁰, a to zase především matriky z východní Moravy, jižního Těšínska a západního Slovenska. O hodnotě tohoto pramene při studiu přesunu obyvatelstva třeba říci několik slov. — Vadou matrik je, že jsou neúplné, že se zachovaly (stejně na Moravě, na Těšínsku jako na západním Slovensku) z doby poměrně pozdní, místy až z konce 17. století, místy až z konce 18. století. Některé matriky byly vedeny nepřesně. Je z nich také obtížné zjistit procento příchozích v celkovém počtu matrikových údajů a to ať už podle jednotlivých let či podle jednotlivých údobí. Třeba říci také, že samo příjmení bez udání místa, odkud jmenovaný pocházel, mnoho neznamena. Matriky křtěných a pohřbených k naší otázce vcelku nepřinášejí nic. Jde v nich zpravidla o osoby, které bydlely v hranicích farnosti. Jen náhodně se tu a tam vyskytují osoby, které přišly odjinud. Jinak je tomu s matrikami oddavkovými. Tyto zpravidla udávají místo původu obou snoubenců. K otázce, zda lze těchto matrik (zejména posledních) užívat jako pramene při řešení otázky fluktuace obyvatelstva, je třeba odpovědět na základě získaných zkušeností kladně. I když si uvědomujeme, že by nebylo správné činit závěry o pohybu poddaných pouze na základě matrikových záznamů, i když je často třeba podnikat za účelem úplnějšího řešení problému namáhavé srovnávání matrikových záznamů s jinými prameny (např. s gruntovnicemi), třeba říci, že záznamy oddavkových matrik jsou pramenem cenným. Jsou důležité jak z hlediska českých a slovenských dějin 17.—18. století, jak z hlediska fluktuace uvnitř českých zemí a uvnitř Slovenska, tak se zřetel vzájemných čs. vztahů a fluktuace obyvatelstva z jedné i druhé strany.

Chceme-li na tomto pramenném základě odpovědět na otázku, jaká byla fluktuace poddanského lidu mezi českými zeměmi a Slovenskem v 2. pol.

⁵⁷ K naší otázce třeba přihlédnout k lánským rejstříkům (StA Brno nr. 353, 357) z r. 1656 a 1675, týkajícím se Vsetínska, Světlovska, Hukvaldska, Meziříčska.

⁵⁸ Rektifikační akta z r. 1749 se Vsetínska, Meziříčska, Rožnovska, z Frenštátu, Hukvaldska ve StA Brno 67/1, 2, 3, 50/1, 357.

⁵⁹ Např. gruntovnice Uh. Brodu od r. 1588, gruntovnice Kyjovska z 18. stol., gruntovnice Strážnicka 16.—18. století, gruntovnice Vizovic 1639—1800, gruntovnice Va-lašských Klobouk 1606 ad., gruntovnice Uh. Ostrohu od 2. pol. 17. stol., gruntovnice Uh. Hradiště 16.—18. stol. ve StA Brno.

⁶⁰ Matriky východní Moravy ve StA Brno a StA Olomouc, matriky západního Slovenska ve StA Bytča a StA Bratislava.

17. a 1. pol. 18. stol., třeba přihlédnout ještě k předpokladům event. k příčinám, které tuto fluktuaci umožnily či podporovaly. V tomto ohledu byla situace v letech 1650—1750 jiná nežli v 16. a 1. pol. 17. stol.

Obraťme pozornost zejména na situaci na Moravě, která především přichází v úvahu. Jestliže od Bílé hory až do 50. let 17. století čeští poddaní utíkali odtud vrchnostem především z příčin náboženských, od počátku 2. pol. 17. stol. měly při tom hlavní roli důvody hospodářské a sociální. Ne že by motivy náboženské odpadly; vliv protireformace, prováděné na Moravě zejména v 20.—30. letech 17. století nevidanými donucovacími prostředky, vedl moravské poddané za hranice také v 1. pol. 18. stol.; ale motivy hospodářské a sociální v té době při útěku poddaných převažovaly⁶¹. Jestliže Morava ztratila za 30leté války podle některých odhadů více než polovinu obyvatelstva, je to nepochybně nadsazeno. Nicméně ztráty na lidech i na jejich majetku byly na Moravě v pol. 17. stol. veliké. Platí to také pro východní Moravu, i když tato nebyla tolik zničena jako jiné, zejména střední části moravské země. Všude, nejen v městech, ale zejména na vesnicích bylo plno poustek.

Další oběti si vyžádalo nové budování velkostatku po 30leté válce, doprovázené hospodářským i sociálním útlakem poddaných, rozšiřováním roboty, znevolňováním selského lidu a dovršováním nevolnické soustavy. Selskému stavu a osídlení země neprospěl fakt, když začaly převládat nekolikadenní roboty v týdnu (při sezonních pracích tj. ve zních celotýdenních), roboty, které byly stále více stupňovány pomocí celozemských robotních patentů (z r. 1680, 1717, 1733), kterými nové robotní povinnosti byly opět kodifikovány.

Vzrůst robot i osobní závislosti selských poddaných vedl v 2. pol. 17. i 1. pol. 18. století k novému pohybu vesnického obyvatelstva a k novým poustkám, k hromadnému útěku poddaných uvnitř země, uvnitř jednotlivých feudálních panství, mezi jednotlivými feudálními velkostatkami i ven ze země. Začala nová výměna majitelů selských usedlostí. Podle gruntovnic 2. pol. 17. stol. některé usedlosti měnily v krátké době až několikrát své majitele. Poddaní jakoby ztráceli zájem o svá hospodářství a o vlastnický vztah k půdě. Držba pozemků se jim jevila spíše přítěží než ziskem. Proto odcházeli ze svých usedlostí jednotlivě i s celými rodinami jinam, často do neznáma v naději, že jinde bude lépe. Jejich cesty byly však často doprovázeny novým zklamáním, novým, ne-li větším hospodářským a sociálním útlakem.

Zbíhání poddaných nemělo jen pasivní charakter. Stalo se účinnou a nejčastější formou třídního boje proti feudálnímu útlaku. Odtud byl jen krok ke zbojnické činnosti, k níž docházelo právě v 2. pol. 17. i poč. 18. stol. v horských oblastech těšínských i moravských Beskyd⁶².

Útěk ven, zejména na Slovensko — do Uher byl podporován nejen důvěrou poddaných k zemi, která si koncem 17. stol. získávala pověst nových životních možností po pádu turecké nadvlády na středním Podunají. Poddaní byli k útěku vábeni se strany uherských vrchností i jiných uher-

⁶¹ B. Šindelář, *K otázkám zběhlých poddaných u nás*. Čas. spol. přátel starožitností LVII, Praha 1949, str. 219 ad.

⁶² A. Sivek, *Ondráš z Janovic*, Ostrava 1958.

ských úřadů, které pomocí emisařů vysílaných na Moravu. začaly verbovat moravské poddané, kteří unikali potají přes hranici. Marně se proti tomu stavěly rozličné patenty moravského sněmu (např. z r. 1658, 1699), těšínského vrchnostenského úřadu (např. r. 1699), které nařizovaly zadržení moravských i těšínských poddaných, odcházejících bez tzv. výhostných listů. Marně moravské vrchnosti žádaly o vydání zběhlých poddaných⁶³. Útěk poddaných nepovoloval, nýbrž se poč. 18. století spíše stupňoval.

Jaká byla situace, pokud jde o postavení i osudy selských poddaných v 2. pol. 17. a 1. pol. 18. století na Slovensku? Vcelku lze říci, že situace tato nebyla jiná nežli na Moravě či na Těšínsku. Roboty na slovenském feudálním majetku rostly tehdy⁶⁴ stejně jako peněžní činže, naturální dávky poddaných i nájemné platy odváděné za užívání vrchnostenských pastvin a lesů. Situace byla vlastně horší než na Moravě pro velkou koncentraci uherské šlechty na slovenském území i se zřetelem k tvrdším formám uherského feudálního práva. Rostlo také berní zatížení vůči státu (kontribuce). Nejen příroda, ale také tyto skutečnosti měly nesporný vliv na růst proslulého slovenského zbojnictví⁶⁵.

Třeba dodat, že útěk poddaných, který nastal ve jmenované době, byl také na Slovensku jednou z dalších forem protifeudálního boje. Směřovalo-li slovenské obyvatelstvo k moravským a těšínským hranicím, bylo to tím spíše, že se na východní Moravě objevily po ničivých vpádech turecko-tatarských r. 1663/4, za nájездů vojsk Thökölyho r. 1680 i po ničivých vpádech kuruců počátkem 18. století (1703–1708) mezery a poustky v mnoha osadách, které byly postiženy už třicetiletou válkou a nyní opět. Analogicky tomu bylo na jižním Těšínsku, kdysi (v 16. a poč. 17. stol.) vysunutém hluboko na jih. K cestám ven ze země nutilo také poměrné přelidnění některých slovenských oblastí, které za třicetileté války neutrply tolik škod jako kraje české, měly stále větší přírůstek obyvatelstva, pro který bylo třeba hledat živobytí v horských místech, dosud málo využitých, event. i mimo hranice slovenského osídlení.

Za těchto okolností nastal mezi českými zeměmi a Slovenskem v letech 1650–1750 pohyb obyvatelstva z jedné strany na druhou. Často se šlo jakoby hlava – nehlava. Nedbalo se na to, že hospodářský a sociální útlak poddaných nebyl v místech, kam se směřovalo, menší; utíkalo se tam navzdor všemu v té naději, že jinde bude přece jen líp. V mnohých případech nešlo při přesunech poddaného obyvatelstva o pouhý útěk či o projev boje proti současnému feudálnímu řádu. Na Moravě, na Těšínsku, kde uherská šlechta měla své majetky, nebo na Slovensku, kde zase měl majetky moravský rod (např. Kounicové), přechod poddaných přes hranice šel jakoby řádnou cestou, se souhlasem vrchností i zemských úřadů.

Uveďme na základě zmíněných pramenů některé konkrétní doklady

⁶³ Viz B. Šindelář, cit. m., pozn. ⁶¹. — Bernard z Žerotína 1689 9. 5. Meziříč (StÚA Bratislava, odb. Nitra, od. Illésházy): žádost o vydání zběhlého poddaného.

⁶⁴ Srov. P. Horváth, *Listy poddaných ...* Bratislava 1955, týž, *Poddaní ...* str. 134 ad.

⁶⁵ J. Melicherčík, *Juraj Janošik. Hrdina protifeudálního obdobia slovenského ľudu*, Bratislava 1963.

fluktuace zemědělského obyvatelstva v 2. pol. 17. a 1. pol. 18. století, a to především ze Slovenska na Těšínsko i na Moravu. Sledujme otázku směrem od jižního Těšínska přes východní, jihovýchodní a střední část Moravy.

Co se týče jižního Těšínska, poučují o tom místní urbáře, gruntovnice i matriky.⁶⁶ Nelze-li z prvních dvou druhů pramenů (tj. z urbářů a gruntovnic) vždy bezpečně zjistit původ osedlých, těšínské matriky podávají přesnější informace, i když z pouhé skutečnosti, že snoubenci pocházeli ze Slovenska, nelze vždy usuzovat, že se na půdě jižního Těšínska trvale usadili. Mistry to však lze s velkou pravděpodobností předpokládat, zvláště když o tom mluví také jiné prameny. — V tomto ohledu bylo by možno vzpomenout oddavkové matriky Jablunkova⁶⁷ vztahující se k 70. až 90. letům 17. století. Co se týče Frýdecka a okolí, lze citovat kromě některých vrchnostenských zpráv, vztahujících se k příchodu faráře Matyáše Pavelčíka z Turzovky v době povstání Františka II. Rákóczyho z počátku 18. století do Místku⁶⁸, frýdlantské matriky.

Ani z panství hukvaldského, které přímo sousedilo na svém jihovýchodě se slovenským územím, totiž s panstvím bytčanským i povážskobystrickým nemáme v tomto směru dosti zpráv. Lze uvést jen ojedinělé vrchnostenské údaje z r. 1653⁶⁹ a několik zmínek obsažených v hukvaldských matrikách⁷⁰. V lánském rejstříku z r. 1656–76⁷¹ a jeho části týkající se hukvaldského panství se objevují slovenská příjmení (např. Slovák) jen zřídka. Ojediněle se tam stýkáme s cizími příjmeními jako: Mican, Fargač (v Kozlovicích), Muras (v Dolní Lhotce), která byla zřejmě pozůstatkem starší valašské kolonizace. V horských částech Hukvaldska lze pozorovat výrazný

⁶⁶ J. Mac ů r e k, *Valaši ...* str. 234 ad.

⁶⁷ StA Opava, Matriky Jablunkova (viz J. Mac ů r e k, *Valaši ...*, str. 401), např. k r. 1672: Macek Semrov — Dorota Ondrašova z Oščadnice; 1673 Pavel Goryl z Milílkova — Kateřina Machočova z Čadce; 1674 Georgius Mrovicz de Oščadnica in Hungaria — Anno de Jablunkov; Andrys Skokan ze Skalitého — Dorota Légerského z Istebné; Martin Minářův z Čorneho — Anna Légerského z Istebné; 1675 Bartolomeus Lipovsky in Gorelice ex Hungaria — sponsa vidua, Wolna ... de Piosek; 1677 Joannes Slezak in Čarne — sponsa Katerina; 1681 Nicolaus Kluz de Jablunkov — sponsa Dorothea ... ex Hungaria; Joannes Petlach de Skalite ex Hungaria — sponsa de Jablunkov; Christophorus Secula, Zolnae in Hungaria — sponsa de Mosty; 1682 Michael Leměš Jablonkoviensis — sponsa Mariana ... ex Ujheli ad Kysucam in Hungaria; 1685 Thomas Kajan de Čarne — Hedviga ... de Bukovec; 1686 Joannes Bazilides de Čadca — Elizabetha de Jablunkov; 1687 Georgius Sařanei de Čarne — Anna Mathiae de Milíkov; 1689 Georgius Sabath de Rakova — Anna Mathiae ... de Mosty, Jacobus Chabina de Skalite — Suzana de Mosty; 1691 Jacobus Chabina de Skalite — Suzana Pauli Kucharček Jablunkovio; 1696 Georgius Kloch ... ex regno Hungaria — Dorothea Joannis Lagras Jablunkov.

⁶⁸ Viz příl. č. 225 k r. 1704. — F. L. Fragstein administratorovi olomouckého biskupství 1704 14. 1. (StA Kroměříž, od. Volná korespondence, sv. 290): Matyas Pavelčík. Gewester Rektor z Turzovka in Slowakei.

⁶⁹ Poznamenání osob, který chodily do Slovák (StA Krom., Hukvaldy 50 E). — Poznamenání osob o výsledku svědků ve sporu frýdecko-hukvaldském 1653 14. 7. Mezříčtí (tamtéž PH 46 E 4/3): Staněk Pašků „ze Slovák rodem jest na chalupě v Pasekách“.

⁷⁰ J. N e s v a d b a, v doktorské disertaci z r. 1949 o přistěhovalectví ze Slovenska na panství hukvaldské: Jan Kula ze Žiliny 1659, Kateřina ze Skalice 1668, Kateřina od Nítry 1693, vdova Slovenka ze Slovák 1696 atd.

⁷¹ StA Brno, Lánský rejstřík.

příliv obyvatelstva z nížiny. Jako celek jevíl se lid hukvaldského teritoria českým.

Pro panství vsetínské, které drželi od r. 1634 uherští Pazmányové, od r. 1653 Illésházyové, majitelé panství trenčanského, je v tom směru více údajů: např. v urbáři vsetínského panství z r. 1666⁷², v odhadu majetku statku vsetínského z r. 1681–82⁷³, v donaci, udělené Martinovi a Adamovi Orsákovi z Nového Hrozenkova na les pod Javorníkem (r. 1688)⁷⁴, v matrikách vsetínských z let 1649–1698⁷⁵, ve spise pohraniční komise soudící spory mezi Rožnovskem a Vsetínkem r. 1699.⁷⁶ V panské registratuře vsetínské čteme k r. 1723: Ondra Slovák, zrozený v Slovácích a usazený v městečku Karlovicích, Štěpán Slovák, zrozený v Slovácích v Rudině, přiznávající se na území rožnovské.

Jinak však také tam, ať už v samotných vsetínských matrikách či v lánském rejstříku⁷⁷ či později v tzv. rektifikačních aktech z r. 1755⁷⁸ nebo v tereziánském katastru z téhož roku⁷⁹ převládají mezi obyvatelstvem vsetínského panství vesměs jména česká; všude se stýkáme ponejvíce s fluktuací mezi jednotlivými vsetínskými vesnicemi. Jen ojediněle nacházíme (např. v rektifikačních aktech) jména zvláštního druhu jako: Bogar, Fedor, Kysučan, Sulovský atd., která je zase třeba označit za pozůstatek starší valašské kolonizace.

O přesunech lidu na panství rožnovsko-meziříčském v 2. pol. 17. a 1. pol.

⁷² V urbáři vsetínského panství z r. 1666 u obce Zděchova pozn.: „Jan Barkú za hospodyní babu chová Annu z Kysúce“ atd.

⁷³ StA Brno, opisy J. Novotného, např. v Novém Hrozenkově na Vsetínsku: Orsák, Fedor, Balaš, v Halenkově Jan Kalo atd.

⁷⁴ J. Orsák - Vránecký, *O valašském rodu orsáckém v Nov. Hrozenkově*. Naše Valašsko I/1929–30, str. 23–25. — Jiří Illésházy Martinovi a Adamovi Orsákovi v N. Hrozenkově 1688 10. 10.: donace na les a pastviny pod Javorníkem (Okres. archiv na Vsetíně).

⁷⁵ Matriky narozených m. Vsetína (cit. m.): 1646 Velehrach ex Hovězí, profugus ab Hričov, 1667 Barbara (matka), advena ex Kysutze Slovania. — Matrika zemřelých (cit. m.): 1662 Didlman ex Puchov; 1664 Jiří Buchta advena ex Hungaria. — Matrika sňatků (cit. m.): 1648 Daniele, syn neboštíka Ondry ze Slovák, 1650 Martin ... ze vsi Loupežova a Dorota ... ze vsi Turzovce, 1659 Georgius Banik ex Marikova — Anna Slovakova ex Ratiboř, 1671 Vavřinec Saba ex Hungaria — Judith Cihlařova; 1675 Sigismundus Doraszy in comitatu Turocensi Hungariae — Elisabeth filia de arcis Vsetinensis capitanei; 1686 Andres Veberů z Červeného kamene — sponsa ex Halenkov; 1688 Joannes Starkraft ex Dojčí, oppido Hungariae — Rozina; 1690 Dorota Ševelů ex Slovák — sponsus ex Horní Jasenka; 1691 Barbara Kocianík ex Papradno — sponsus ex Rozenkov; 1693 Kateřina Kutušova z Kysúc — sponsus ex Hrozenkov atd.

⁷⁶ Při hraniční komisi mezi Rožnovskem a Vsetínkem r. 1699 bylo zjištěno (Kobliha a, *Okres vsetínský*, 1938), že mnoho svědků z Nového Hrozenkova je slovenského původu, např.: Bítalové a Horelicové pocházeli z Kysúc, Vaculíkové z Lednice, Zapalačové z Štavníku, Kristínikové z Ilavy, z Uher též Orsáci, Filipčíci, Dunčové a Valigurové.

⁷⁷ Podle lánského rejstříku 1656–75 (StA Brno LR nr. 357) na Vsetínsku jen ojediněle jména jako: Slovák (v Johanové, v Jablunce), Orság, Horelica v Hrozenkově atd.

⁷⁸ Rektifikační akta z r. 1755 (StA Brno RA 357, 50/3) ve Vsetíně i v okolních vesnicích vesměs jen česká jména, ojediněle např. Bogar (Hovězí), Fedor (v Hrozenkově), Jura Kysučan (v Solanci), Jura Sulovský (v Hutisku), Slovák, Ondra Sulovský (ve Viganticích), Jura Slovák (v Tylovicích).

⁷⁹ Tereziánský katastr (StA Brno nr. 413) vesměs pro Vsetínsko česká jména, ojediněle např. Slovák (v Halenkově), Orság (v N. Hrozenkově).

18. století je dosti zpráv jak v lánském rejstříku z r. 1656—1675, tak v urbáři meziříčského panství, tak později v rektifikačních aktech a v tereziánském katastru z r. 1755.⁸⁰ Všude převládají česká příjmení, což nepochybně svědčí o domácím osídlení, o domácí, vnitřní výměně obyvatelstva, která nebyla malá, když např. podle prvního lánského rejstříku z r. 1656 a podle druhého z r. 1675 je všude znát velké střídání majitelů jednotlivých usedlostí. Cizí názvy, běžné kdysi v tzv. valašské kolonizaci, se objevují jen zřídka (např. Vaka, Hodula, Fagoš, Roman⁸¹, nebo Solga, Gebur, Roman, Hodula, Kantor);⁸² stejně je tomu s příjmeními slovenskými, lze-li za ně pokládat např. tato: Súlovský, Přemírský, Slovák, Balaša, Podmanický⁸³, Halamik, Maňak, Sloventin⁸⁴, Kysučan, Slovák, Súlovský, Sloventčák⁸⁵, Sloventčák, Kysučan, Slovák, Súlovský, Rapant, Masarik⁸⁶.

Je vidět, že příliv lidu ze Slovenska do horských oblastí rožnovských a valaško-meziříčských nebyl ani ve století 1650—1750 valný, a že kraj tento byl sycen spíše rezervami přicházejícími z nižších částí rožnovsko-meziříčského vrchnostenského statku i odjinud ze středomoravského okolí. Na to ukazuje také převaha domácích názvů polních a horských tratí, s níž se ve jmenovaných pramenech především stýkáme.

Sledujeme-li příslušné prameny týkající se oblasti brumovské, valaško-kloboucké, bojkovické, uherskobrodské, kde v některých místech vládli uherští Serényové (např. na panství světlovském a milotickém), je v některých místech příliv živlu ze Slovenska zřejmý. Platí to např. o Starém Hrozenkově, vyliďněném po tatarském vpádu z r. 1663.⁸⁷ O takovém přílivu mohou svědčit také registra panství světlovského⁸⁸, v nichž se stýkáme s příjmeními: Bajza, Bajan, Rapant, Michalčík, Prchlo, Kulenčík atd. Několik příjmení toho druhu je také v lánském rejstříku Světlovska z r. 1656—1675 (Štavnický, Miko atd.)⁸⁹ i ve sňatkových bojkovických matri-

⁸⁰ Podle lánského rejstříku z let 1656—1675 (StA Brno) na meziříčském a rožnovském panství většina příjmení místních obyvatel česká, cizí názvy, pocházející zřejmě z doby starší valašské kolonizace (např. Vaka, Hodula, Fagoš, Romanů) jen ojedinělá. Kolonizace vesměs vnitřního charakteru; slovenská jména jen ojedinělá (např. Súlovský, Přemírský, Slovák, Balaša, Podmanický). — Podle urbáře meziříčsko-rožnovského panství z r. 1676 (StA Brno, opisy J. Novotného) převládají tam česká jména, z cizích např.: Solga (v Krásně), Bača (v Zubří), Seget, Halamik, Maňak, Gebur, Randus, Roman (v Rožnově), Vejvodík, Romanů (v Horní Bečvě), Hodula, Vaka, Mintasů, Sloventin, Zingor (v Solanci), Hodula, Jantula (ve Viganťicích), Súlovský, Gebur (v Tylovicích), Kantor (ve Vidči). — Podle rektifikačních akt z r. 1755 (StA Brno, RA 50/2) všude vesměs česká jména; ojediněle jen jiná, která pocházejí vesměs ze starší valašské kolonizace, např.: Maniak (v Rožnově), Jura Sloventčák (ve Střední Bečvě), Michal Kysučan (v Horní Bečvě), Jura Kysučan, Ondra Slovák (v Solanci), Sloventčák, Sulovský (v Hutisku), Slovák (v Tylovicích) atd. — Stejně je tomu, pokud jde o tereziánský katastr z r. 1775 (StA Brno D 4, 28, D 4, 125) týkající se Meziříčska a Rožnovska.

⁸¹ Citovaný lánský rejstřík z r. 1656—76.

⁸² Cit. urbář z r. 1676.

⁸³ Cit. lánský rejstřík.

⁸⁴ Cit. urbář z r. 1676.

⁸⁵ Citovaná rektifikační akta.

⁸⁶ Citovaný tereziánský katastr.

⁸⁷ Cit. lánský rejstřík 1656—1675. — Cit. rektifikační akta z r. 1755; cit. tereziánský katastr 1755.

⁸⁸ Registra důchodů novosvětlovského panství.

⁸⁹ Lánský rejstřík ze Světlovska 1656—1670 (cit. m.).

kách.⁹⁰ – Jinak však v soudobých pramenech posledně uvedeného území se objevuje v l. 1650–1750 naprostá převaha českých příjmení a českých názvů tratí.⁹¹ Také v matrikách sňatkových bojkovických, valašskoklobučkých, uherskobrodských se objevují lidé ze Slovenska jen výjimečně a ojedinelé.⁹² V popředí je příliv z jiných částí Moravy a Slezska.

Podíváme-li se do dalších částí jihovýchodní Moravy: Uherskohradištska, Strážnicka, Veselí a okolí, Hodonínska, Břeclavska, nenajdeme ani tam pro dobu 1650–1750 většího přisunu lidu z půdy slovenské, ač šlo o kraje patřící některým příslušníkům uherské feudální třídy a ač území to úzce souviselo (a to v nížinách) se Slovenskem, kde fluktuace byla možná a snadná. Doklady o takové fluktuaci sice nechybí, např. v matrikách Uh. Hradiště i okolí⁹³, v matrikách Veselí, Strážnice, Hodonína, Břeclavi i okolních vesnic.⁹⁴ Ale všude jsme svědky spíše a především vnitřní fluktuace;

⁹⁰ Matriky bojkovické oblasti.

⁹¹ Srov. např. jména usedlých a názvy tratí v tereziánském katastru v l. 1755 (StA Brno D 4 300).

⁹² Viz příl. č. 236.

⁹³ Celkem kolonizace na Uhersko-Hradištsku v 2. pol. 17. a na počátku 18. století (bez města) vykazuje 199 lidí ze Slovenska; vedle nich přišlo z jiných částí Moravy a Čech 127 kolonistů, ze Slezska 222 kolonistů; slovenští příchodci pocházeli z rozličných míst: Žiliny, Nových Zámků, Myjavy, Púchova, Topolčan, Trenčína aj.

⁹⁴ V matrikách okresu Veselí na Moravě z l. 1692–1738 (cit. m.) vyskytují se vedle snoubenců z jiných částí Moravy, Čech, ze Slezska a dokonce i z Polska Slováci jen ojedinelé a výjimečně. – V matrikách strážnických a okolí (cit. m.) nacházíme např. tyto: 1632 Jan Kovář ze Skalice, 1635 Zámečnick ze Skalice, 1636 K. Farková z Nové Turé, M. Sladký z Léskového, Z. Sladká z Léskového, 1637 B. Raková ze Skalice, Mišovický z Uher, 1638 Zd. Pumrlová z Hlohovce, J. Studénka z Holiče, 1640 A. Staňková ze Skalice, K. Šakšorová ze Skalice, 1643 J. Kněžek z Bytče, S. Kněžková z Bytče, Ž. Fryšková z Bytče, 1644 L. Prudina z Myjavy, K. Dolobrazová ze Skalice, A. Konečná ze Skalice, K. Chudická z Vrbovců, 1645 M. Šticová ze Skalice, P. Pivecký ze Skalice, 1646 K. Škodová ze Skalice, A. Matejová ze Skalice, 1647 A. Matejová ze Skalice, K. Martinková z Holiče, M. Strahová z Turé, A. Židková ze Skalice, 1648 A. Czoborová z Rovného, V. Zajíc z Topolan, K. Tomášková ze Skalice, 1651 Zuličková ze Skalice, 1656 S. Cibulka z Púchova, J. Vojtkovičová ze Skalice, 1657 K. Mikulášová ze Skalice, 1658 B. Matějka ze Skalice, 1659 J. Václavský z Púchova, A. Juřicová z Myjavy, D. Vašíčková z Vrbovců, 1660 D. Slavíková ze Skalice. – Celkem v l. 1632–62 přišlo na Strážnicko asi 630 přistěhovalců, z toho ze Slovenska 53 osoby, z jiných částí Moravy 362 osoby, ze Slezska 99, z Čech 69, z ciziny 17, bez určení 10. Od r. 1680 přicházeli např. do Strážnicka podle matrik strážnických tyto: 1680 T. Marcicif z Vrbovců, B. Gatová z Turé, O. Komorník ze Skalice, K. Stirba z Vrbovců, 1681 Karonová z Mokrého Háje u Skalice, 1682 V. Tesař ze Skalice, S. Kovář ze Staré Turé, J. Boger z Myjavy, 1684 Palíková K. ze Skalice, A. Durajová z Modré atd. – V l. 1690–84 vcelku přišlo na Strážnicko ze Slovenska asi 15 lidí proti 16 příchozím z Moravy a 10 ze Slezska. – Co se týče panství hodonínského, lze uvést podle matrik z let 1657–65 65 osob z Moravy, 24 osoby ze Slovenska, 17 z Čech, 5 ze Slezska; ze Slovenska např. byli v té době: 1660 J. Stárková z Ilavy, 1663 J. Černáček ze Skalice, 1664 D. Sabličková z Holiče, K. Stěpánová z Vrbovců, K. Červinková ze sv. Juru, 1665 A. Limburková z Holiče, K. Kružic z Holiče, J. Ondráš ze Žiliny. – Vcelku také do Hodonína a okolních osad přicházeli Slováci jen ojedinelé. Ze všech sňatků pocházeli jen jediní ze slovenského prostředí. – Co se týče Břeclavi a panství břeclavského, lze říci podle matrik toto: Také tam příliv ze Slovenska byl poměrně malý. Lze jmenovat např. z matriky podivínské k jednotlivým rokům 2. pol. 17. a poč. 18. století tyto případy: 1674 Juliana Sedlářová z Uher, 1681 Jiří Purčala z Trenčína, 1689 Tomáš Bumbálek z Uher, 1689 Kateřina Diáková z Uher, 1690 Matyáš Drinold z Levár,

můžeme sledovat především příliv obyvatelstva z jiných krajů Moravy, ba i ze Slezska.

Jdeme-li na střední Moravu, do okolí Kyjova, Kroměříže, Zdounek, Kelče, Zlína, Lukova, nebyla ani tam v l. 1650–1750 situace jiná.⁹⁵

Naproti tomu poměrně četní slovenští kolonisté se usadili na Koryčansku, kde příliv lidu ze Slovenska dosáhl v 2. pol. 17. stol. úpatí Chřibů⁹⁶. Skutečnost tato souvisí nepochybně s tím, že panství koryčanské s hradem Cimburkem bylo v 17. století majetkem Horeckých z Horky, jejichž předkové pocházeli po matce z Uher (Majláth, Banffy), kteří tudíž udržovali styk se západoslovenským prostředím a po zrušení koryčanského panství v době 30leté války přivedli odtamtud nové pracovní síly na své moravské majetky. Zprávy o této kolonizaci se zachovaly jak ve sňatkových matrikách koryčanské farnosti (od r. 1652)⁹⁷, tak v lánském rejstříku z r. 1675⁹⁸ který popisuje stav usedlostí na Koryčansku a jejich majitelů od r. 1656.

Přesný počet Slováků tam příšlých a usazených nelze zjistit. Pokud se s nimi setkáme v matričních zápisech a pokud tam je uvedeno nejen příjmení, ale také místo, odkud kdo přišel, bylo na Koryčansku v 2. pol. 17. stol. 61 osob dospělých slovenského původu (z toho 26 mužů a 35 žen). Je otázka, odkud přišli. Nejvíce jich pocházelo ze Štiavnika a z Hvozdnice na panství povážskobystrickém. Z jiných míst jich bylo méně po 1 nebo po 2 osobách. Ze Štiavnika pocházely 34 osoby, z Hvozdnice 8, z Papradna 2, ze Lhoty 2, z Brvniště 1, z neznámé vesnice od Trenčína 1,

Mariana Budková z Hlohovce, Andreas Pentek z Bánské Štiavnice, 1694 Jan Kocák z Levár, Barbara Poláková z Uher, Barbara Martincová z Vrbovce, 1696 Mikuláš Ruch z Uher, 1717 Ivan Velk z Senice, 1716 Helena Chrástalová ze Skalice, Anna Vrablecová ze Skalice, 1721 Jiří Svoboda z Kopčan u Skalice, 1723 Anna Ambrožová z Uher, Jiří Dobeš z Gbel. — Z matriky lednické na Břečlavsku: 1688 Martin Fišer z Trnavy, 1689 Tomáš Melichar z Oravy, 1692 Andrej Sakavik z Uher, Kateřina Hajdníková z Uher, 1698 Martin Valenta z Gbel, Anna Jugubaňová z Gbel, 1699 Zuzana Lachovichová z Uher, 1631 Pavel Slováček z Uher, 1650 Jiřík Jurkovič ze Gbel, 1768 Adam Folk z Vrbovců. — Z matriky břečlavské: 1703 Klement Matoka ze sv. Jiří v Uhrách, Pavel Zbořil z Holiče, Marina Skrobánková z Holiče, 1705 Jan František z Topolčan, 1714 Florián Čech z Uher, 1714 Jan Příkryl z Prešpurka, Mikuláš Böh m z Prešpurka, 1717 Kateřina Sukubová z Prešpurka, 1724 Jan Kocián z Uher, Barbara Svachová z Uher, 1725 Bartoloměj Gal z Uher, 1743 Jan Cizenský z Uher, 1762 Vojtěch z Oravy atd.

⁹⁵ Podle svateb. matriky Kyjova přišly tam v l. 1651–59 z Moravy 41 osoby, ze Slezska 9, z Čech 10, ze Slovenska 4, a to: 1664 K. Papršová z Holiče, 1658 P. Dvorský z Púchova, J. Tlučka z Uher. Jinak převládali příchozí z nejbližších osad a jiných krajů Moravy. — Platí to také, pokud jde o Kroměřížsko a Kelečsko podle kroměřížských matrik v 2. pol. 17. a počátkem 18. století. Ze slovenských příchozích lze citovat podle matrik: Pavel Jury Vranýho souseda holičského r. 1638, Michael Zvaček z Uh. Skalice 1653, Jan Ondry Jaruša z Prešpurku r. 1665, Jan Jana Pfell ex Slavonia 1669, Jiří Ondry Širokého z Prešpurku 1672, Žofie Slovenka 1677, Anička Slovenka 1686, Samuel Ragel Skalicensis 1695, Jakub Slovák 1682. Vcelku přišlo na kroměřížské panství (zejména do Kroměříže a Hulína v l. 1638–1689) podle cit. matrik 15 lidí ze Slovenska.

⁹⁶ Farní matrika Koryčan r. 1650 ad. K tomu doktorská disertace J. Ryšky, *Osídlení a hospodářský vývoj koryčanského panství po válce 30leté (se zřetelem ke kolonizaci ze Slovenska)*, Brno 1947.

⁹⁷ StA Brno.

⁹⁸ StA Brno.

z Malé Bytče, 1, z Púchova 1, ze Sobotiště 1, z Varína 1, z Kysúce 1, z Velkého Pole 1, z Vrádiště 1, z Radošovců 1, ze Skalice 2, z Turce 1. Přitom 29 osob se usadilo na Koryčansku v Jestřebicích, 2 v Lískovci, 3 v Blišicích.

I když lidu slovenského původu, který se usadil na koryčanském panství, nebylo vcelku mnoho, přece jen přispěl nepochybně k tomu, že nářečí jmenované oblasti nabylo zvláštního rázu.⁹⁹

*

Jak už bylo výše řečeno, nebyla fluktuace obyvatelstva mezi českými zeměmi a Slovenskem jednostranná. Nešlo jen o příliv lidí ze Slovenska na Moravu a do Slezska, nýbrž také o cesty moravského i těšínského lidu směrem na Slovensko, zejména na západní. Také v tomto ohledu se navazovalo na starou minulost a na starý vývoj ze století 15. a 16.

V příslušných pramenech jsou jak obecné údaje o odchodu lidu z Moravy a z Těšínska do Uher, do „Slovák“¹⁰⁰, tak konkrétní zprávy o cestách moravských a těšínských lidí na Pováží, a to na území sahající od hranic severního Čadecka a Kysucka až na dohled Bratislavy. Mezi prameny vztahující se k této otázce náleží především záposlovenské matriky, o nichž byla už řeč, dále urbáře a vrchnostenský spisový materiál strany slovenské i moravské.¹⁰¹ Třeba dodat, že v citovaných pramenech se zachovala — vzhledem k neúplnosti těchto pramenů — nepochybně jen malá či nepatrná část dokladů o tom. Ve skutečnosti fluktuace tato byla nepochybně větší. Z mnoha náznaků i z těchto pramenů lze však určité závěry učinit. Lze soudit, že zejména po r. 1688 byla tato fluktuace po obou stranách západních Karpat zvlášť rušná, že tehdy dosahovala — přes roz-

⁹⁹ J. Bělič, *O vývoji dolského nářečí. Příspěvek k dialektologii Moravy, 1944.* — R. Hurt, *Dějiny cisterc. kláštera na Velehradě-II. 1650—1784, 1938.*

¹⁰⁰ Poznámání osob, který chodily do Slovák (StA Kroměříž, P. Huk. 50 E). — Seznam 164 osob, uteklých do Uher (tamtéž A V a 57/3 b). — 1657 útěk 50 sedláků z velehradského panství do Uher (Hurt, *Dějiny cist. kláštera*, cit. m.). — 1667 Slovačovský (z obce Rusavy), „Vor 2 Jahren in Slowakhen entflohen“ (J. Macúrek, *Valaši*, str. 258). — 1670 odchod poddaných z Frýdecka do Uher (gruntovní kniha osady Morávka ve StA Opava). — 1675—86 sirotčí registra panství napajedelského (Skopalův archiv v Záhlincích, č. 203/IV, 162/III): Napajedla: Jakub a Jiřík Kolář, oba zběhli a mají být v Uhřích, sirotek Bartkův jest ve Skalici ženatý, Martin Koza jest dobře usedlý v Uh. Skalici, Spytihněv: Jiřík Jana Vlachovského jest v Katově za Skalici, Jiřík z Jíry Háje má být kdesi v Uhřích, Tlumačov: Anna Pavla Hudce jest v Uhřích, Kateřina, Václav, Lída Jana Matěje... zběhli do Uher, Otrokovice: Matouš a Mariana Martina Všenáka jsou oba v Púchově v Uhřích. — 1678 40—60 poddaných ze strážnického panství uteklo do Uher (CMM: XXIV: 405—417). — 1693: Seznam poddaných z Němčan, kteří utkali r. 1693 do Uher (StA B, Jar. Ub, U 2). — 1718: Konsignace z panství vsetínského a částky brumovské z Moravy do Uher ušlých poddaných (příloha k listu J. J. Slovatia, vsetínského provisoru v StUA Bratislava, pobočka Nitra, od Illésházy). — 1720: Purkmistr, fojt a celá obec dědiny Hrubej Vrbky na panství strážnickém přiznávají, „kdež by z osady naší skrz luteránskou víru sousedé s gruntou do Uher jsou v r. 1719 ušli (StA Brno od Magni) atd.

¹⁰¹ StA Brno, od. R 11, M 34, B 11.

ličné překážky a přes opatření se strany vrchnosti a úřadů¹⁰² — svého vrchołu.¹⁰³

Přihlédneme-li ke konkrétním údajům týkajícím se této fluktuace v kraji čadeckém, v oblasti Turzovky a města Žiliny, svědčí o pohybech lidu ze severnějšího Těšínska na jih gruntovnice těšínských Mostů, Návsi, Jablunkova¹⁰⁴, matriky Turzovky¹⁰⁵, Čadce¹⁰⁶ a Žiliny.¹⁰⁷ Třeba dodat, že matriky uvedených částí středního Pováží, zachované z doby poměrně pozdní, zachycují — nečítáme-li jistý příliv polského elementu do Oščadnice, Skalitého a Svrčinovce — převážně místní lid, příslušníky jednotlivých obcí a farností, proti němuž zmínky o Slezanech či Moravanech (např. v Čadci a Turzovce) jsou velku ojedinelé. Lze říci, že Moravané a Slezané mají v celkovém počtu zápisů matriky Turzovky jen malý podíl. Ani z vrchnostenské korespondence¹⁰⁸ nenabudeme jiný dojem.

Jdeme-li Povážím dále směrem k jihu, třeba se zastavit u tří panství: bytčanského, povážskobystrického a trenčanského, která sousedila na svém západě se třemi východomoravskými feudálními objekty: s Hukvaldskem, Vsetínkem a Meziříčsko-Rožnovskem. Ani tam nějakou větší kolonizační vlnu z Moravy směrem na Slovensko na základě místních matrik¹⁰⁹ postihnout nelze. Podle těchto matrik byla např. na bytčanském panství fluktuace lidu v 2. pol. 17. a počátkem 18. století navenek či zvenčí velmi ome-

¹⁰² Např. česká kancelář kanceláři uherské 1648 6. 7. (OL Budapešť Canc. boh., insinuata I): Zasílá uherské kanceláři opis listu moravského tribunálu o poddaných houně sbíhajících do Uher a žádá, aby oznámila, jakým způsobem jim v tom bude bráněno a jak budou navráceni. — Olomoucký biskup r. 1713 žádá ostříhomského arcibiskupa (Arcibiskupský archiv v Ostřihomí, sig. 458/1), aby sňatky Moravanů, utíkajících do Uher, nebyly povolovány a aby měl přitom možnost olomoucký biskup spolutrohodovat; analogicky r. 1733 (tamtéž, sign. 758).

¹⁰³ J. O b r š l í k, *K otázce emigrace moravských poddaných do Uher, zvl. na Slovensko* (Slovanské historické štúdie IV, Bratislava).

¹⁰⁴ Gruntovnice Mostů na Těšínsku (StA Opava, J. M a c ů r e k, *Valaši*, str. 222, pozn. 17): „před r. 1647 Matuš do Uher ušel, před r. 1652 Janek, syn Martina Mydla do Uher ušel, 1654 Anežka Fiedorová do Uher ušla, 1657 Janek Zagonec do Uher ušel, 1657 sirotky Bazbirovských, kteří do Uher ušli, 1669 Kuba Kaizer do Uher ušel, 1676 Anna Zmatků do uh. království vstúpila, 1682 Pavel Kuliga do Uher ušel; podle gruntovnice obce Návsi (tamtéž): 1687 Anna, Jurek, Martin „jestli by se z Uher vrátili“. — Podle gruntovnice města Jablunkova (tamtéž); r. 1652 Marušiný v Novém Městě, 1681 Mariana vdova z Jablunkova provdala se do Skalitého v Uhersku, 1691 Zuzana, dcera Pavla Kucharčika z Jablunkova, provdala se za Jakuba Chabinu ze Skalitého, 1692 Stefanovi do uher. království, 1696 Mikuláš Pindura v N. Městě (Kysuckém?).

¹⁰⁵ Sňatkové matriky Turzovky viz v příloze č. 237.

¹⁰⁶ Sňatkové matriky Čadce viz v příloze č. 237.

¹⁰⁷ Matrika sňatků města Žiliny (nejstarší od r. 1704, cit. m.): 1704 Jacobus Mintus z Lešnej rodem... sobášen jest s poctivú devečkú Žofíú Štefana Holuky ex Zavadí dcerú; 1705 Georgius Hurtoš, zdejší obyvatel, sobášen jest s Katerínú po neboštilkovi Michalovi Palackém pozústalú vdovú; 1706 Thomas Chvasta ze Slezska... sobášen jest s uctivú pannú Žofkú Batristovú, zdejší obyvatelkyní; Joannes Leskovec, zrozen z mestečka Kentu v krajine polskej — Žofie Michala Balgiena ze Žiliny; Joannes Koždon ze Slezska, obyvatel z Lešnej — Amrina Adama Krapa; 1707 Christianus Michulky... meštěnina Vraclavského syn — Barbara dcera Mathiae Eustachii; 1709 Jan Denevál... z Bilska — Barbora... Jury Davidka.

¹⁰⁸ J. M a c ů r e k, *Valaši*, str. 222, pozn. 17.

¹⁰⁹ Sňatkové matriky m. Bytče i okolí (nejstarší z r. 1694) viz v příl. č. 237.

zena. Ve světle tamějších matrik pozorujeme spíše populační styk — až na ojedinělé případy, např. na Púchovsku — mezi jednotlivými místními vesnicemi a farnostmi, ať už jde o Bytču, Dolní Hričov, Dlhé Pole, Predmier, Štiavnik, Belušu, Maríkovou, Dolní a Horní Súči, Drietomou, Nemšovou, Lednicu či jiné osady. Z jiného prostředí, ať už slovenského či moravského, obyvatelstvo pronikalo tam podle matrik ve jmenované době jen ojediněle.

Jiná situace se objevuje v jihozápadní části Slovenska, v prostoru, jehož středisky byla Myjava, Senica, Skalica, Holič. Jejich nížinný kraj, sousedící s jihovýchodní Moravou, jako by stále otvíral svou náruč — jak za 30leté války, tak od počátku 2. pol. 17. stol. — lidem přicházejícím z Moravy. Např. ve farním okruhu Senice se Moravané objevují na každém kroku. Týká se to stejně samé Senice jako rozličných osad položených v jejím okolí.¹¹⁰

Ještě více tomu bylo v oblasti města Skalice a jejího okolí. Všude tam se stýkáme s početnou kolonizací z Moravy. Podle skalických matrik uzavřelo ve Skalici v l. 1634—1734 sňatek 932 osob, z toho z Moravy 590 osob, z ostatních částí Slovenska 195, z Čech 72, ze Slezska 47.¹¹¹ Všechny seznané Moravany ve Skalici nelze asi pokládat za trvalé přistěhovalce. Mnozí se asi po sňatku vrátili domů. Ale skutečnost, že mnozí tam i v okolí měli své zaměstnání, že si ve Skalici a v okolí zakupovali domy a vinice, ukazuje nakonec na jiný vývoj. Třeba přitom pamatovat na to, že údaje matrik jsou neúplné, že se nezachovaly v celosti a že počet fluktujiícího obyvatelstva byl nepochybně daleko větší. Svědčí o tom (kromě matrik) také jiné prameny.¹¹² Nelze ztráčet ani se zřetele nový příliv lidu z Moravy do Skalice a jejího okolí koncem 18. století, kdy se tam situace zase změnila ve prospěch moravské složky skalického obyvatelstva.

Co bylo řečeno o Skalici, lze opakovat více či méně také o jiných místech jihozápadního Slovenska, např. o Holiči a sousedních osadách. Tu jsou po ruce, pokud jde o prameny, nejen matriky¹¹³, ale mnohé jiné zprávy, které se týkají zbíhání obyvatelstva z Moravy směrem na Slovensko.¹¹⁴

Odkud moravští lidé na Slovensko přicházeli, nelze vždy říci. Nejvíce jich předtím žilo asi na panství strážnickém; jiní pocházeli z Uherskobrodská, Bojkovicka i míst jiných.¹¹⁵

Tímto způsobem mohli bychom jít při analýze osídlení jihozápadního Slovenska dále směrem až k Bratislavě, kde moravští lidé nebyli koncem 17. století ani později neznámí¹¹⁶. Za zmínku stojí nakonec přísun morav-

¹¹⁰ Viz matriky v příl. č. 237.

¹¹¹ Viz matriky v příl. č. 237.

¹¹² J. V á l k a, Seznam poddaných uherskobrodského panství zběhlých do Skalice, Č. M. M. 1952, str. 246.

^{113—114} Verzeichniss der Unterthanen, welche sich in Ungarn befinden (viz J. V á l k a, cit. m.). — Seznam poddaných uherskobrodského panství, zběhlých do Holiče, Velká (J. V á l k a, cit. m.).

¹¹⁵ Seznam zběhlých poddaných z uherskobrodského panství do Pastuchova z 90 let 17. stol. (StA Brno, Jar UB U 2): viz J. V á l k a, ČMM 1952, str. 244. — Fr. Bednář, Zápas moravských evangelíků o náboženskou svobodu v l. 1777—1781. Prameny k dějinám tolerančního patentu, Praha 1931, str. 14 ad. (o útěku nekatolíků moravských na Slovensko od r. 1707).

¹¹⁶ Seznam zběhlých poddaných z moravských kounicovských panství na pozemcích bratislavské kapituly, 90. léta 17. stol. (orig. StA Brno, Jar. UB, U 2), viz J. V á l k a

ského lidu na 2 statky moravských Kouniců (Nové Kounice — nynější slovenský Meďer a Šurany), které zakoupil moravský rod Kouniců na přelomu 17.—18. století, a které byly osídleny z velké části moravským lidem (z Bojkovicka a Uherskobrodská).¹⁴⁷

Obraz fluktuaace mezi českými zeměmi a Slovenskem, sestavený na základě matrik (zejména sňatkových) i jiných pramenů, není, pokud jde o dobu 1650—1750, jistě úplný. Nebylo možno zjistit procento české či slovenské fluktuaace v rámci fluktujícího lidu vůbec. Ale je vidět, že přesuny obyvatelstva mezi Moravou a západním Slovenskem byly ve jmenované době značné.

Shrneme-li výsledky poznání, lze říci toto: a) Fluktuaace, která nastala mezi zeměmi českými a Slovenskem v l. 1650—1750, měla jiný ráz nežli v l. 1620—1648, b) šlo-li za pobělohorského čtvrtletí především o fluktuaaci z českých zemí na Slovensko, bylo tomu ve století 1650—1750 z té i druhé strany, c) šlo-li v l. 1620—48 především o fluktuaaci vzdělanstva (intelligence), kněží, zčásti také o řemeslníky, obchodníky a určitý díl selského obyvatelstva (novokřtěnce), v l. 1650—1750 bylo v popředí fluktuaace především obyvatelstvo selského, vesnického původu. Přitom pronikání slovenského selského živlu na Moravu bylo tehdy zřejmě slabší nežli cesty selského živlu směrem z Moravy na Slovensko, d) jevištěm fluktuaace se staly kupodivu ne tolik hornaté kraje západních Karpat — tzv. valašská kolonizace přicházející ze Slovenska či přes Slovensko už dávno dohrála svou roli — nýbrž kraje nížinné a to víc jihozápadní Slovensko než jihovýchodní Morava, e) tu i tam docházelo časem k splývání jednoho i druhého přílivu s domácím elementem. Osudy či dějiny těchto příchozích splynuly nakonec s dějinami místního lidu a měly v nich svou úlohu.¹⁴⁸

ka, ČMM 1952, str. 245. — Matriky sňatků u fary sv. Martina v Bratislavě (ŠtÜB) např. z let 1658 ad.: 1658 Jiří Martinus, Uh. Brod; Matěj Žižka, Nová Ves Mor.; Eva Teuz, Morava; Ondř. Lebk, Kunštát; 1659 Vavřinec Mikuláš, Uh. Hradiště; Jiří Masaroš, Morava; Bedřich Dietrich, Slezsko; Zuzana Humlová, Znojmo; Jakub Stolař, Kelč; Jitka Blaženovská, Blučina; Václav Buchta, Čechy; Tomáš Heger, Čechy; 1661 Jiří Polák, Hustopeče; 1662 Jan Babiák, Morava; Pavel Veselý, Velké Meziříčí; Zuzana, Jihlava; 1663 Petr Rybovský, Lanžhot; Marie Katulová, Slezsko; 1667 Vavřinec Matuloník, Podivín; Jan Snopek, Ostrava; 1668, Jiří Zandler, Hustopeče; 1669 Jan Vaňura, Brno; Ondřej Huber, Beroun; Jan Rafelt, Opava; 1670 Valentin Schütz, Čechy; Petr Samiš, Jindřich. Hradec; 1671 Mikuláš Jakubec, Strážnice; Jan Vogel, Mikulov; Jiří Hibsč, Uh. Hradiště; Vavřinec Bischof, Morava; Jan Kratochvíl, Strážnice; Jiří Storch, Čechy; 1676 Ondřej Schneider, Morava; 1678 Ladislav Kudláček, Uh. Hradiště; 1679 Martin Klaník, Brno; 1686 Martin Macka, Polešovice; Alžběta Kadlecová, Tvrdonice; 1687 Jiří Kudlatý, Tvrdonice; Justina Plšková, Kostice.

¹⁴⁷ K. Kobliha, *Moravská tradice slovenského Meďeru*. Naše Valašsko IX — Seznam poddaných propuštěných z uherskobrodského panství na kounická dominia do Uher (StA Brno, Jar. UB, U 2); viz J. Váalka, ČMM 1952, str. 217, 245. — St. Drkal, *Kounický velkostatek na Slovensku na počátku 18. stol.* ČMM 1951, str. 298—347.

¹⁴⁸ K tomu D. Rapant ve svém článku otiskném v Pekařově sborníku II, str. 553: „Kritický československý dejepis a dejepis bude si muset dáleji vázmat stálej imigrácie českej na Slovensko a nepripisovat česko-slovenskej jednotě, čo patrí len k jednotě českej.“

f) jinak typickou skutečností na Těšínsku, na Moravě i na západním Slovensku bylo, pokud jde o fluktuaci v l. 1650–1750, spíše vnitřní, tj. domácí prolínání lidu, g) mnohé změny v osídlení, ať už směrem z jižní Moravy či ze západního Slovenska nastaly až později, tj. v 2. pol. 18. a poč. 19. století, h) jestliže přesto ve fluktuaci obyvatelstva uvedených území se stýkáme se zajímavým zjevem a s existencí dialektických zvláštností (např. slovenských na východní Moravě),¹⁴⁹ nevyplývalo to z nějaké převahy mimozemského obyvatelstva na domácí moravské půdě. Jsme tu spíše svědky zajímavého zjevu v dějinách, že často nepatrná menšina přitahuje svými zvláštnostmi většinu a ovlivňuje ji po stránce etnografické, jazykové, hospodářské, sociální i jiné. Jsme tu také u jiného zjevu, že vliv nepředpokládá vždy ani přímé soužití na domácí půdě, nýbrž bývá a může být spíše výsledkem externího vyzářování. Tu jsme také u otázky vývoje dialektických zvláštností východomoravských, která jsou typická jistými znaky převzatými zvenčí, ale která si zachovala velmi výrazné znaky i stopy staročeské mluvy, stopy, které jinde v českém prostředí, kde nebylo tolik jazykových a dialektických rozporností, spíše zanikly než se udržovaly.

¹⁴⁹ Srov. např. J. Bělič, *Dolská nářečí na Moravě*, Praha 1954, t ý ž, *Postavení moravské slovenštiny*, Sborník Adolfu Kellnerovi, Opava 1954, str. 81 ad. — J. Chloupek, *Stavba věty a souvětí v určivějších nářečích východomoravských. Studie ze slovanské jazykovědy*, Sborník k 70. narozeninám ak. Fr. Trávníčka, Praha 1958, str. 61–75. — D. Šlosar, *Dnešní rozdělení nářečí na vých. Moravě*, tamtéž, str. 383–7. — J. Skuliná, *Jazykový vývoj na severním pomezí moravsko-slovenské oblasti*, tamtéž, str. 405–17. — A. Vašek, *Charakteristika nářečí na Rožnovsku a východním Valašsko-Mezíříčsku*, tamtéž, str. 391–9. — T ý ž, *Jazykové vlivy karpatské salašnické kolonizace na Moravě*, Praha 1967. — J. Bělič, *K otázce pomezích nářečí*, Slovo a slovesnost, Praha 1955/16, str. 129–30. — J. Skuliná, *Příspěvek k historické dialektologii Hranicka*, Sborník A. Kellnerovi, str. 92–112. — A. Vašek, *K jazykovému zeměpisu Mezíříčska*, tamtéž, str. 112–119. — Fr. Svěrák, *Charakteristika karlovického nářečí*, tamtéž, str. 119–126.